

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İNSANA İLİŞKİN VERİLER IŞIĞINDA MİMARİ TASARIM VE
ÖNE ÇIKAN MEKANSAL KAVRAMLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Mustafa Orkun ÖZÜER

Anabilim Dalı: MİMARLIK

Programı: BİNA BİLGİSİ

ARALIK 2004

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İNSANA İLİŞKİN VERİLER IŞIĞINDA MİMARİ TASARIM VE
ÖNE ÇIKAN MEKANSAL KAVRAMLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Mustafa Orkun ÖZÜER

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Aralık 2004

Tezin Savunulduğu Tarih : 26 Ocak 2005

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Selim VELİOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Yüksel DEMİR (İ.T.Ü.)

Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI (İ.T.Ü.)

ARALIK 2004

ÖNSÖZ

Her zaman herşeyimi paylaştığım dostlarıma ve Füsun Ferah' a, yüksek lisans öğrenimim boyunca beni yönlendiren eğitmenim Selim Velioğlu' na ve bana destek olan aileme teşekkür ederim.

Aralık 2004

Mustafa Orkun ÖZÜER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ŞEKİL LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	X

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Önemi ve Amaçları.....	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	3
2. BEŞERİ BİLİMLER ÇERÇEVESİNCE İNSANA İLİŞKİN VERİLER.....	4
2.1. Fiziksel Veriler.....	5
2.2. Psikolojik Veriler.....	11
2.3. Sosyal Veriler.....	13
2.4. İnsanın Mekansal Çevreden Beklentileri	15
3. İNSANA İLİŞKİN VERİLER IŞIĞINDA MİMARİ TASARIM VE ÖNE ÇIKAN MEKANSAL KAVRAMLAR.....	16
3.1. İnsani Tasarım Kriterleri.....	16
3.1.1. Yaya Hareketinin Yönlendirilmesi.....	17
3.1.2. İlişkili, Ardışık Dış Mekanlar Tanımlanması.....	19
3.1.3. İhtiyaç Programının Kimlikli Alt Mekansal Unsurlara Parçalanması.....	21
3.1.4. Az Katlılık – Kitlede Kademelenme.....	23
3.1.5. Dış Mekan ve Zemindeki Hareketin Bina Dış Yüzeylerinde Devamının Sağlanması.....	26
3.1.6. Yapının Görsel İlişkilere Olanak Sağlaması.....	29
3.1.7. İşlevsel Çeşitlilik.....	30
3.1.8. Katılım ve Değişime Elverişlilik.....	34
3.1.9. Kültürel Sürekliliğin Sağlanması.....	38
3.1.10. Doğa ve Peyzaj Unsurlarından Yararlanma ve Bütünleşme.....	41

3.2. İnsani Tasarım Endeksi.....	45
3.2.1. İnsani Tasarım Endeksi Tanımı.....	45
3.2.2. İnsani Tasarım Endeksinin Uygulaması.....	45
4. SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR	60
ÖZGEÇMİŞ.....	63

ŞEKİL LİSTESİ

	Şayfa No
Şekil 2.1 : İnsanlar bu koşullar karşısında görsel ve işitsel ilişki kurmada güçlük çekerler	6
Şekil 2.2 : İnsanların birbirleri ile görsel ve işitsel ilişki kurması daha kolaydır	6
Şekil 2.3 : “Mekan hissi” uyandıran açısal oranlar	7
Şekil 2.4 : İnsanlar ve insan aktiviteleri en ilgi çekici unsurlardır	10
Şekil 2.5 : Fiziksel çevre – insan iletişiminin sosyal kodlamaları	14
Şekil 3.1 : Bergkamen Gençlik ve Kültür Merkezi, Çevrenin her yerinden yaya ulaşabilirliğinin sağlandığı çerçevede, işlevsel ve biçimsel çeşitlilik ile yaşayan bir sokak mekanı oluşturulması, E.Gerber, 1983, 1.Ödül	17
Şekil 3.2 : Gemering Kent Merkezi, Yaya hareketini yapının içinden geçirilmesi ile çevredeki yaşantının yapının içine yönlendirilmesi, Auer-Weber, 1984, 1. Ödül	18
Şekil 3.3 : Münster Kent Kitaplığı, İnsanların yapının etrafından dolaştırılması yerine yapının içine yönlendirilerek işlevsel ve biçimsel çeşitlilik sağlanmaya çalışılması, Bolles-Wilson, 1987, 1. Ödül	18
Şekil 3.4 : Oslo Liman Yerleşimi, Yaya hareketinin düzenlenmesi sonucu görsel ve fonksiyonel bütünlük yaratılması, Tjuvholmen, Norveç, J.Gehl, 2003, 1.Ödül	19
Şekil 3.5 : Jawahar Kala Kendra Kültür Merkezi, İçinde zengin bir mekansal çeşitlilik barındırırken bütüncüllüğü yitirmeyen, yerel mimariye göndermeler yapan, ardışık dış mekanların tanımlı ufak parçalara bölünmesi ile insan ölçeğine indirgenmesi, Hindistan, C.Corea, 1992	20
Şekil 3.6 : Çarşamba Pazarı Tasarım Yarışması, Yaya hareketini zenginleştiren ve birbirini takip eden meydanlar tasarımı mekansal çeşitlilik yaratılması, Isparta, S.Velioğlu, Ö.Berk, 1997	21
Şekil 3.7 : Yazlık Ev, Tasarım kimlikli alt unsurlara parçalanarak hem kullanıcıların kendi dünyasını belirlemiş hem de doğa ile bütünleşik bir kurgu ortaya konması, Çanakkale, Sedat Gürel, 1989	22
Şekil 3.8 : Çocuk Evi, Bir modülün tekrarlanması ile oluşması, insanın algılayabileceği boyutta, parçalı kimlikli alt mekansal unsurları içermesi ve çeşitli fonksiyonlara sahip ardışık dış mekanlar tanımlanması, Hollanda, A. V.Eyck, 1960	23
Şekil 3.9 : Rokko Housing, Topografyaya göre biçimlenmiş olmasından dolayı tasarımda kendiliğinden bir kademelenmeye gidilmesi, Takenaka, Tadao Ando, 1993	24
Şekil 3.10 : Konut, Montreal, Tasarım, kitlenin kademelenmesi ile silütte görsel, mekansal kugu içinde biçimsel çeşitlilik yaratılması, Kanada, M.Safdie, 1967	25

Şekil 3.11	: SSK Zeyrek Tesisleri, Kitlenin arkadan öne doğru azalan şekilde kademelenmesi sayesinde tasarım yoldan yürüyen insanları ezmeyen bir yaklaşım sergilemesi, İstanbul, S.H.Eldem, 1964	26
Şekil 3.12	: Georges Pompidou Kültür Merkezi, Yapıda sirkülasyonun dış yüzeyde devam ettirilmesi, Paris, Fransa, R.Piano, 1977	27
Şekil 3.13	: Japenese Architecture Konut Yarışması, Konut kompleksindeki sirkülasyonun çeşitli biçimlerde yapının üzerine çıkarılması, Mihara, Funakubo, Hasegawa, Özel Ödül, 1974	28
Şekil 3.14	: St. Benno Orta Okulu, Mekanın çevresi ile görsel ilişki kurmasını sağlamak amacı ile şeffaflığın ön plana çıkması, Dresden, Almanya, G.Behnisch, 1996	29
Şekil 3.15	: Konaklama Evi, Mekanın iç yaşantısının çevresi ile görsel bütünleşmesi, Cape Town, Güney Afrika, Gaap Architects, B.Lewis, 1996	30
Şekil 3.16	: Banka Binası, Yapının zemin katı çevreyi besleyecek şekilde kafe, sergi mekanları ile birlikte çözümü, Friedrichswall, Hannover, G.Behnisch, 2002	31
Şekil 3.17	: Schweinfurt katlı otoparkının çevreyi besleyecek şekilde çarşı fonksiyonu ile birlikte çözümü, Romberger, Dotterweich, 1983, 2. Ödül	32
Şekil 3.18	: İstanbul Bayezit Meydanı Proje Yarışması, Büyük kamusal alanın içine serpiştirilmiş, fiziksel ve biçimsel çeşitlilik oluşturan uydu öğelerin çevreyi beslemesi, İstanbul, T.Cansever, 1957, 1.Ödül	33
Şekil 3.19	: . Euskirchen Halk Evi, Çevre ile ilişkili fonksiyonların yaya hareketlerini besleyecek şekilde konumlandırılması, Geller-Muller, 1985, 1.Ödül	34
Şekil 3.20	: Sekiz Deneysel Ev, Kullanıcıların oturacakları, çalışacakları ve uyuyacakları mekanları kendi istekleri doğrultusunda şekillendirebilecekleri esnek bir tasarım yaklaşımı, Diagoon, Delft, Hollanda, H.Hertzberger, 1971	36
Şekil 3.21	: Konut Yerleşkesi, Bölgede yaşayan halkın katılımını destekleyen, fikirleri doğrultusunda, kültür düzeylerini koruyup daha ileri götürecek şekilde düzenlenmiş, ortak alanlarla zenginleştirilmiş interaktif bir yerleşim konsepti, Byker, Newcastle, İngiltere, R.Erskine, 1974	37
Şekil 3.22	: Peri Tower Otel, Çevrenin kültürünü simgeleyen Peri bacalarına göndemeler yapan tasarım, Nevşehir, M.Karaaslan, N.Karaaslan, 1988	38
Şekil 3.23	: Jean - Marie Tjibaou Kültür Merkezi, Kanak kültürünü öne çıkarmayı amaçlayan ve o kültüre ait sembolleri kullanarak yapılan tasarım, Noumea – New Caledonia, R.Piano, 1998	39
Şekil 3.24	: Konaklama Kompleksi, İslam şehirlerinin kültür ve yaşam tarzının fiziksel bir yansımasını sunan tasarım, Mekke, C.İlhan, B.Derman, T.Hadi, D.Derman, 2000, 1.Ödül	40
Şekil 3.25	: Konut, peyzaj ile yapının bütünleşik olarak düşünüldüğü bir çözüm,Taliesin, Britain, F.L.Wright, 1937	41
Şekil 3.26	: Atölye, peyzajın topografyaya göre şekillendirilerek tasarım ile bütünleşmesini amaçlayan çözüm,Genova, İtalya, R.Piano, 1991	42
Şekil 3.27	: Konut, Peyzajı tasarımın merkezinde tutup, tasarımın peyzaja göre şekillendirilmesi sağlayan çözüm, Paris, Fransa, R.Piano, 1991	43
Şekil 3.28	: Otel, Borga Fjall, İsveç, R.Erskine, 2002	44

Şekil 3.29	: Agro Park, Fas, Patrick Collier, 1991	44
Şekil 3.30	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması Yerleşim Planı	46
Şekil 3.31	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; 1. Ödül	47
Şekil 3.32	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; 2. Ödül	50
Şekil 3.33	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; 3. Ödül	52
Şekil 3.34	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; Finalist	54
Şekil 3.35	: Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; Finalist	56
Şekil 3.36	: İnsani Tasarım Endeksi	58

İNSANA İLİŞKİN VERİLER IŞIĞINDA MİMARİ TASARIM VE ÖNE ÇIKAN MEKANSAL KAVRAMLAR

ÖZET

Son yıllarda mimarlık ve sosyal bilimlerdeki çalışmalar, kentsel yaşam kurgusu içinde, insanın sosyalleşmesinde, çevresi ile bütünleşmesinde, yaşamış olduğu mekanı sahiplenmesinde ve kendi varlığını ön planda hissetmesinde insani verileri gözetken tasarım anlayışlarının önemini ortaya koymaktadır.

Sanayi devrimi sonrası, özellikle modern mimari dönemi uygulamalarıyla oluşan çevrelerde topluluk kavramının yok olması, 20. yüzyılın ikinci yarısında kentsel tasarımın yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biridir.

Modernizm sonrasında kentlerde oluşan yeni yaşama alanlarında toplumsal çevre ilişkilerini ve topluluk kavramının algılanmasını zorlaştıran birtakım etmenler söz konusudur. Bunlar kentsel dokunun dağılarak genişlemesi, işlevsel ve biçimsel çeşitlilikten yoksunluk ve dış mekanların toplumsal etkileşimi güçlendirici rollerinin gözardı edilmesidir. Bu problemler doğrultusunda insan yapı ilişkisi tekrar ele alınmak durumundadır.

İnsan-yapı arasındaki ilişki sabit değildir; sürekli ve dinamik olmak durumundadır. İnsani tasarım kararları tasarımın gelişmesi sürecinde belirlenir ve yapı tamamlandığında bir dengeye oturur. Ancak zaman içinde bu ilişki önceki dinamik durumuna döner. Bir açıdan, zamanın ve mekanın değişimine bağlı olarak, mimari yapı ile toplumsal verilerin sürekli etkileştiği görülmektedir.

Mimarlığın en önemli görevi, bir yapının çevresi ile hacimsel, insani bir birliktelik kurmasıdır. Tasarımlar toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeli; insanlara birbirleriyle ilişki kurma olanakları sunmalıdır. Bir mimari yapı değerlendirilirken ilk düşünülmesi gereken kriter çevrenin bu ilişkilerin kurulmasına yardımcı olup olmadığıdır. Bu ilişkilerin yaşanabildiği somut ve tarif edilebilir mekanlar insani tasarım kavramı ile sağlanabilir.

Bu çalışma, insanın kendi varlığını yaşadığı mekanda da hissedebilmesi ve bunu başkaları ile paylaşabilmesi için mimari tasarımda ne tür yaklaşımlar sergilenebileceğini irdelemektedir. Hedef, insana ilişkin veriler ışığında öne çıkan mekansal kavramların mimari tasarıma nasıl yansıtıldığının araştırılmasıdır.

Farklı disiplinlere ait verilerden yararlanarak mimari düzlemde bir yaklaşımı araştıran bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

1. Bölümde; mimari tasarımda insana ilişkin verilerden yararlanılmasının, yaşanabilir bir çevrenin yaratılması ve topluluk duygusunun sağlanmasına yardımcı olacağı vurgulanmaktadır. Kentlerin çeperlerinde ya da uzağında inşa edilen yapıların insanı ve insan ölçeğini tümüyle dışladığı ve bunun bireyselleşme ve yabancılaşmayı beraberinde getirdiği ortaya konulmaktadır.

Bu durumda, toplumsal gereksinmelerin karşılanmasındaki başarısızlığın yarattığı sorunlar nedeniyle çevre tasarımının insan davranışları üzerindeki etkisine dikkat çekmenin gerekliliği belirtilmektedir.

2. Bölümde; insanın mekanı fiziksel boyutları, hacmi, yüzeyleri, ışık ve dokusal özelliklerine bağlı olarak algıladığı ortaya konmakta ve insanın algısını etkileyen fiziksel, psikolojik ve sosyolojik özellikler araştırılmaktadır. Elde edilen veriler sonucunda insanın mekansal çevreden beklentileri ve mimari tasarımın sahip olması gereken özellikler belirlenmektedir.
3. Bölümde; tasarımın “insani” olarak kabul edilebilmesi için belirlenmiş olan özelliklerden yola çıkılarak, bunların yapılarda ne tür yöntemlerle somutlaşacağı, tasarım anlayışları şeklinde belirtilmekte ve bunlar fikir projeleri ve/veya uygulanmış çalışmalar yardımıyla açıklanmaktadır. İnsani veriler odaklı kriterler demetinin, tasarım aşamasında sağlamasının yapılması ya da inşa edilmiş çevrenin değerlendirilmesi için bir matris hazırlanmıştır. Matris, örnek olarak “Yaşlılar Evi” konulu uluslararası proje yarışması özelinde uygulanmaktadır.
4. Bölümde; oluşturulan kriterler demetinin uygulandığı tasarımların bilinçli ve duyarlı bir sosyal çevrenin biçimlenmesine ve bu yapıların toplumun gelişimini desteklediği sonucuna ulaşılmaktadır. Yapay çevrenin insan yaşamı üzerindeki etkilerinin ve yeni uygulamaların çoğunda rastlanan peyzaj düzenlemelerinin beklenen kullanımı ve topluluk etkileşimini oluşturamadığının bilincinde olarak, ilgili çevreye özgü birleştirici ve yenilikçi mekanlar yaratmanın yollarının aranması gerekliliği vurgulanmaktadır.

ARCHITECTURAL DESIGN ACCORDING TO HUMAN CHARACTERISTICS AND SPATIAL CONCEPTS ON THE SUBJECT

SUMMARY

After the industrial revolution, particularly in the environments that were established with modern architectural trends, the concept of 'community' was disregarded. In these places, there were some factors that make difficult the understanding of social relations and the concept of 'community'. These factors were:

- the expanding and dissolving of the urban fabrique
- the deprivation of variety, particularly in functions and forms
- the disregarding of the fact that outdoors have an important role in the socialization of man.

According to these, the relationship between man and the built environment needed a reconsidering; this led to an increased interest in urban design in the second half of the 20th century. Recent research on architectural theory and social sciences proved that design concepts which pay regards to human characteristics has an important impact on the socialization of man, his integration with the environment and adopting himself to the spaces he lives in.

The relation between man and the built environment is not stable; it has to be continuous and dynamic. Humane design criteria are determined during the development of the design and stabilize when the building is completed. However, in the course of time, the relation returns to its dynamic form. From one point of view, according to the change of time and space, the building and the social structure effect each other continuously.

The most important mission of architecture is not to create an object but to form a spatial and emotional relation with the environment. Moreover, architectural work should satisfy social needs and offer relations similar to those humans form between each other. When evaluating a building, the first criterion should be whether or not it has this kind of relationships. Spaces where these relationships occur can be obtained through the concept of 'humane design'.

This thesis studies how architectural design parameters should be defined in order to allow people to feel their existence in the spaces they live in and to share this feeling with others. By examining design criteria before construction and usage after construction, the characteristics that the architectural work should have are determined.

The thesis, which makes use of researches from a variety of disciplines such as anthropology, psychology, sociology, environmental psychology, behavioural sciences and onthology, is an attempt to find an approach in the field of architecture and is composed of four chapters:

- In the 1st chapter, the importance of the subject and the purpose of choosing this subject as a thesis study are explained. The scope and the methodology of the study are also defined in this chapter.

Buildings that are far away from the city centers ignore the ‘human scale’ completely and this leads to individualization and alienation of people. Making use of human characteristics in architectural design, helps to provide a sustainable environment and the sense of being a community.

- In the 2nd chapter, the physical, psychological and social data concerning human beings and the social distances between them are defined and according to these data, humans’ expectations from the built environment are determined.
 - Humans’ expectations from the built environment can be explained as follows:
 - People prefer places where they can feel safe and where they can form relationships easily,
 - People prefer places which they can perceive easily and in which they do not feel lost,
 - People prefer places which they can possess easily.
- In the 3rd chapter, principles on how humans’ expectations can be reflected in architectural design are established; each of them defined and explained by sample projects. In order to evaluate certain architectural design projects through these principles, a matrix is constituted and applied to five projects proposed for the “Senior Residence Architectural Design Competition.”

These principles are:

- Orientating pedestrian movement,
- Defining exterior spaces that are connected and successive with each other,
- Breaking the functional program into identifiable sub-spatial elements,
- Low-rise / grading of blocks,
- Continuing the activities of the environment and ground floor on building’s exterior façades,
- Establishing a visual and functional relation between the building and its’ environment,
- Functional diversity,
- Convenience to participation and change,
- Providing cultural continuity,
- Making use of and becoming united with nature and landscape.
- In the 4th chapter, it is stated that architectural works, that are designed following the criteria that have been established in the previous chapter, support to

constitute a conscious and sensitive environment and an improvement in the social life. Therefore these criteria should be regarded as a set of rules for architects that attempt to build up a better artificial environment which has an enormous effect on human life.

1 GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi ve Amaçları

Bir topluluğa aidiyet duygusu Maslow' a göre insanın temel gereksinmelerinden biri [1]; Alexander' e göre ise kişinin toplumsal davranışlarının önemli bir belirleyicisidir [2]. Bu gereksinmenin yerine getirilemediği durumlarda ödenen bedel ise genellikle yalnızlık, yalıtım hatta anti toplumsal davranışlardır.

Tez olarak “insana ilişkin veriler ışığında mimari tasarım ve öne çıkan mekansal kavramlar” konusunun seçilmesinin önemi, yaşanabilir bir çevrenin yaratılması ve topluluk duygusunun sağlanması ihtiyacıdır. Modernizmin tüm dünyada kentlere yaptığı olumsuz etkilerin ardından bu çok önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerin çeperlerinde ya da uzağında serbestlik idealleriyle inşa edilen yapıların insanı ve insan ölçeğini tümüyle dışladığı; bunun da bireyselleşme ve yabancılaşmayı beraberinde getirdiği görülmektedir. Günümüzde birçok kuramcı ve eleştirmen bu tür örneklerin olumsuz etkilerini ortaya koymuş ve bunlar modernizmin sonu olarak nitelenmiştir.

Modern planlamanın problemleri, Appleyard ve Jacobs'ın da vurguladığı gibi, niteliksiz ve zor yaşam çevreleri, anıtsal mimari ve denetimin yitirilmesi, büyük ölçekli özelleştirme ve kamusal yaşamın çöküşü, merkezden dışa doğru parçalanma, değerli bölgelerin tahribi, yersizlik, adaletsizlik ve köksüzlük olarak tanımlanır [3, s. 112]. Bunlara karşılık olarak yaşanabilirlik, kimlik ve kolay denetim, olanaklara erişim, yaratıcılık, vizyon ve sevinç, gerçeklik ve anlam, topluluk ve kamu yaşamı, kentsel yeterlilik ve herkes için çevre kavramları kentsel tasarım hedeflerinin belirleyicileri olmuştur.

İnsanın sağlıklı gelişimi için, yaşamının tüm yönlerinin (fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal yapı) dengeli ve bütüncül bir şekilde gelişmesi gerekir. Bu sağlıklı gelişim yalnız bireylerin yaşamlarında değil, bir bütün olarak topluluğun yaşamına da yansıtılmalı ve algılanmalıdır. Bu düşünce doğrultusunda, son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki tasarım yaklaşımlarının önemli bir parçası da topluluk geliştirme kavramı olmuştur. Topluluk geliştirme, fiziksel olarak tanımlanmış bir yaşama alanını

paylaşan bir grup insan arasında toplumsal yakınlaşma ve birlikteliğin oluşturulma sürecidir; diğer bir deyişle, tasarımda bir bina grubunun değil bir insan topluluğunun yaratılma çabasıdır.

Modernizm sonrasında oluşan çevrelerde topluluk kavramının yok olması ve kamusal alanın çöküşü, 20. yüzyılın ikinci yarısında kentsel tasarımın yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmasının en önemli nedenleri olduğu söylenebilir.

Modernizm sonrasında kentlerde oluşan yeni yaşama alanlarında toplumsal çevre ilişkilerini ve topluluk kavramının algılanmasını zorlaştıran birtakım etmenler söz konusudur. Bunlar kentsel dokunun dağılarak genişlemesi, işlevsel ve biçimsel çeşitlilikten yoksunluk ve dış mekanların toplumsal etkileşimi güçlendirici rollerinin gözardı edilmesidir [4,5].

Geleneksel Türk kentinin özgün yapısı incelendiğinde, mahalle biriminin yaşayanlarda çok güçlü bir yer ve aidiyet duygusunun oluşmasını sağladığı görülmekte ve kentin küçük ölçekli ve ayımsanabilir özellikleri olan bölümlere ayrılarak tasarlanmasının önemi anlaşılmaktadır [4]. Kentin kurgusu ve sınırları belirsizleştğinde ise, toplumsal ayrımlaşma ve yabancılaşma başlamaktadır. Mitchell ve Webber' in araştırmalarında, belirgin sınırları olan yerleşimlerdeki topluluklar ile iletişim araçlarının gelişmişliğine güvenerek planlanan, sınırları belirsiz yerleşimlerdeki topluluklar arasındaki toplumsal etkileşim farklılıklarına dikkat çekilmektedir [6,7].

Çağdaş kentsel yaşamın bileşenleri (işyeri, alış-veriş, dinlenme-eğlence, vb.) yaya dostu, nitelikli dış mekanlar ve ulaşım örüntüsü içinde bütünleştirilmelidir. Yaya mesafelerini en aza indiren, topoğrafyası uygun ortamlarda bisiklet kullanımını destekleyen, ve toplu ulaşım istasyonlarına/duraklarına erişim kolaylığının gözetildiği böyle bir sistemde, karşılaşma ortamları ve olasılıkları çevre halkının topluluk bilincini güçlendirecek şekilde artacaktır.

Cooper'a göre tasarımda dış mekanların tartışılmaz bir rolü vardır. Farklı ülkelerde kullanıcı memnuniyetini ölçmeye yönelik araştırmaların sonuçları, yapı grubunun başarısının iç mekanların niteliğinden çok yapılar arasındaki boşlukların nasıl tasarlandığı ile ilişkilendirildiğini göstermektedir [8]. Türk kenti incelendiğinde de mimarının doğa ile yakın ilişkisinin sonucunda katı bir iç mekan - dış mekan ayrımı oluşmadığı; çoğu avlulu ya da açık sofalı olan yapılarda, iç ve dış mekanlar arasında yarı-açık mekanlar aracılığıyla aşamalı bir geçişin sağlandığı gözlenir. Bu özellik modern kentin yapılarında tamamen değişime uğramış, iç ve dış mekanlar

arasında yerel iklimsel ve geleneksel değerler dikkate alınmadan oluşturulan doğrudan geçişler nedeniyle, mekansal zenginlikten yoksun bir düzen egemen olmuştur [4]. Bu nedenle, çoğu tasarımda anlam ve işlevini yitirmiş olan dış mekanlar, geleneksel kentimizde var olan özel, yarı-özel ve paylaşımlı mekanlar sıradüzeni içinde ve toplumsal boyutları değerlendirilerek yeniden kazanılmalıdır. Burada hedef hem tasarım hem de farklı büyüklükteki grup etkileşimleri için uygun paylaşımlı mekanların çeşitliliği arasında bir dengenin yaratılması olmalıdır.

Karşı karşıya kalınan sorun, sanayi devriminden sonra gelişmiş olan mimarlık anlayışının, kent kültürü üzerine tutucu-ilerici çatışmalarıyla ya da geleneksel-kültürel çevre yaklaşımlarıyla, hayatı modern çizgilerde ve ilişkilerde arayan tutumların insanı ve toplumu kavramaktan uzak kentsel çevreler üretmesidir.

Günümüz kentleri incelediğinde görülecektir ki; kent, işlevsel ve mekansal olarak hemen her kesimde “dış mekan yaşantısı” kavramı içinde sorunlar içermektedir. Kentsel unsurlar, mekan yaşantısı içindeki insanların beklentilerine cevap verecek unsurları taşımaktan uzaktır. Bu da dış mekan yaşantısının ve insani tasarım değerlerinin kaybolmasına neden olmaktadır.

“İnsana ilişkin veriler ışığında mimari tasarım ve öne çıkan mekansal kavramlar” konusunun seçilmesindeki amaç, yaşamın anlamsal zenginliği ve çeşitliliğinin mekana dönüşümünü araştırmak, insan-mekan ilişkisinin nasıl sağlanması gerektiğini belirlemektir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma, “insani mekan” kavramını tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle insan varlığının tanımı yapılmış; insanın fiziksel, psikolojik ve sosyolojik özellikleri sosyoloji, çevresel psikoloji, psikoloji, davranış bilimleri, ontoloji, antropoloji alanlarında yapılmış olan çalışmalara referanslar ile anlatılmıştır. Bu veriler doğrultusunda insanın mekansal çevreden beklentileri belirlenmiştir. S. Velioğlu’ nun “Mimari Tasarım Öğretimi Modeli” nde [9] sözü edilen “üçlü formülasyon” ve “mekansal tasarım cümleleri” yöntem olarak ele alınmış ve yapılan insani tasarım hedeflerine yönelik kriterler seçilmiştir. Her kriter kentsel ya da mimari boyutta açıklanmış ve çeşitli projeler ile örneklendirilmiştir. Son olarak, elde edilen kriterler demetinden bir değerlendirme matrisi hazırlanmış ve “Yaşlılar Evi” yarışması özelinde uygulanmıştır.

2 BEŞERİ BİLİMLER ÇERÇEVESİNCE İNSANA İLİŞKİN VERİLER

İnsan, Velioğlu' na göre “inorganik, organik, psişik ve geist kategorileri platformunda dünyaya gelmektedir. Bütünleşmek ve toplumsallaşmak zorunda olan insan, tarihsel, kültürel, inançsal, siyasal ve ekonomik çizgisi içinde bulunan bir varoluştur.

Bu tanım:

- İnsanın biyolojik bir varlık olduğunu,
- Psikolojik olarak, insanın çevresiyle bütünleşmek ve toplumsallaşmak zorunda olduğunu,
- Bireyselliğin insanın mikrokosmik sferini; aile – çevre – klan – toplum – doğa – evren gibi kavramların ise insanın makrokosmik sferini meydana getirdiğini ve bunların da birbirleri ile bütünleşmesi gerektiğini,
- İnsanın ne tek başına bir birey, ne de toplumsal bir varlık olarak değerlendirilebileceğini,
- İnsanın, psişe' si ve somato' su ile psikosomatik, ya da psikobiyolojik bir bütünlük olmaktan öte, geistosomatik, ya da geistobiyolojik bir bütünlük olduğunu,
- İnsanın yaratma süreci ile donatılmış olmasından dolayı bir “açılış” olduğunu,
- “Biyolojik kapalılık içinde açılış” olan insanın iç dünyasındaki kararsızlıkların, yaratma sürecini tetiklediğini ve insanı kontrollü bir bütünleşmeye götürdüğünü,

anlatmaktadır [10, ss.14 – 15].

Bahsedilen teorik yaklaşımlardan, insanın temel ereğinin, fiziksel çevresi ile bütünleşme arzusu olduğu anlaşılmaktadır. İnsanın, başka insanlar ve çevresi ile ilişkilerini kapsayan mekan yaşantısı, insanda sosyo-kültürel, tarihsel bilinç ve sahiplenme, çevreyi benimseme ve kendini güvende hissetme gibi olumlu etkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle “insani tasarım”, insan için temel gereksinim olan

“bütünleşme” bağlamında önem taşımaktadır. Fiziksel çevrenin algılanmasında, insan sadece bir gözlemci değil, katılımcı ve çevre tarafından kuşatılan bir ögedir [11, s. 15]. Fiziksel çevre, insanın belirli zaman aralıkları içinde yaşadığı, karşılıklı etkileştiği ve eylemler ile katılım sağladığı bir yaşama ortamıdır [12, ss. 72 – 73]. Bu nedenle, insana ilişkin fiziksel, psikolojik ve sosyal veriler, insan ve fiziksel çevresi bağlamında ele alınacak; bir iletişim şekli olarak insan ve fiziksel çevre etkileşimi çevresel psikoloji disiplinleri ışığında incelenecektir.

2.1 Fiziksel Veriler

İnsanlar, sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik gereksinme ve isteklerini karşılarken, bir takım araç gereç ve materyalleri kullanır. Tasarımda da olduğu gibi donatım ve insandan yararlanılır. Bu yararlanmanın en uygun ve maksimum düzeyde olabilmesi, kullanılan araç gerecin, aktivite mekanının insanın statik beden ölçülerine uygunluğu ile doğru orantılıdır.

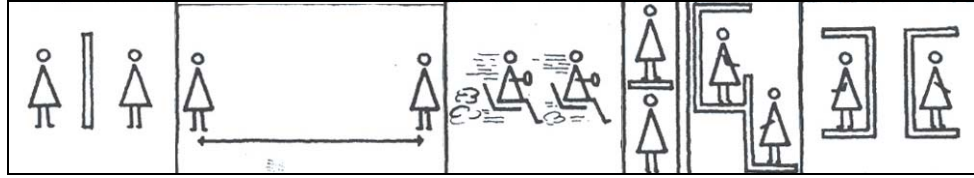
Antropometri insan vücudunun boyutlarıyla ilgilenen bilim dalıdır [13]. Antropometride iki tür ölçüden söz edilebilir. Birincisi “statik” ya da “yapısal” vücut ölçüleridir; bunlar, vücut hareketsizken belirli standart pozisyonlarda alınan ölçülerdir. Vücut ölçülerinin tam olarak tanımlanabilmesi için durum, yer ve tür değişkenlerinden yararlanılır. “Dinamik” ya da “fonksiyonel” vücut ölçüleri ise vücut hareket halindeyken alınan ölçülerdir. İnsanların günlük işlerinde çoğunlukla hareket halinde olmaları nedeniyle birçok tasarım çalışmasında fonksiyonel vücut ölçülerinden yararlanılır.

Antropometrik verilerin tasarım amaçlarına uygun olarak kullanılmasında üç tip yaklaşım söz konusudur. İlki, kullanıcı kitlesinin tamamına yakın bir kısmına uyum sağlayabilecek uç değerler için tasarım standartlarının geliştirilmesidir. Bir diğer yöntem, tasarımın, bir donanımın ya da tesisin belirli ölçülerinin, değişik boyutlardaki kullanıcı kitlesini kapsayacak şekilde, ayarlanabilir aralıklar için düzenlenmesidir. Son yaklaşım ortalama değere göre tasarım yapılmasıdır; ancak bu tasarımlar düşünüldüğünün aksine büyük bir kullanıcı kitlesine hitap etmemektedir.

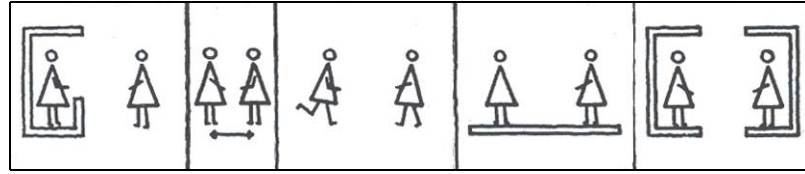
İnsanın fiziksel çevre ile bütünleşmesinde, duyular da önemli bir etkiye sahiptir. Organizmanın duyumsal kapasitesi ve yetenekleri, insanın fiziksel çevreyi algılaması ve kullanmasında son derece etkilidir [14]. Duyum, alıcı organların çevredeki

enerjinin etkisine bağılı olarak uyarılmasıyla ortaya çıkan nörofizyolojik¹ süreçler; algı ise, bu süreç sonucunda elde edilen verilerin düzenlenmesi ve yorumlanması sonucu nesne ve olayları anlamlandırma işlemidir [15, s. 98].

Antropolog Edward Hall, iki çeşit duyu aracından bahsetmektedir; bunlar gözler, kulaklar ve burun gibi uzak duyular ile deri ve kaslar gibi yakın duyulardır [16]. Cüceloğlu insan kültür ve uygarlığının görme ve işitme duyuları üzerine kurulu olduğunu söylemekte; bu nedenle bunların “birincil duyular” olarak kabul edildiklerini belirtmektedir. Dokunma, koku alma ve tat alma da “ikincil duyular” olarak sınıflandırılmaktadır [15, s. 103]. Jan Gehl ise, insanların birbirleri ile olan görsel ve işitsel ilişki kurma koşullarının beş farklı biçimini grafik bir şekilde anlatmaktadır (Şekil 2.1, 2.2).

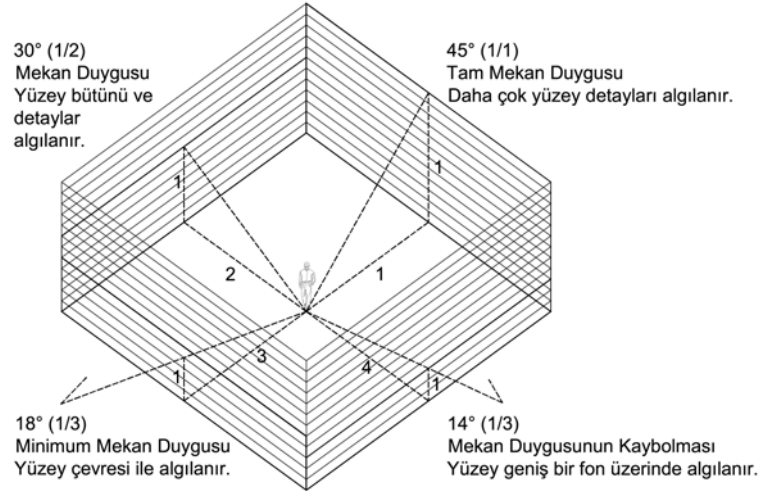
Şekil 2.1. İnsanların birbirleri ile görsel ve işitsel ilişki kurması zordur.

Şekil 2.2. İnsanların birbirleri ile görsel ve işitsel ilişki kurması daha kolaydır.

Görme belirgin biçimde yatay bir duyudur. Tam karşıya bakıldığında, yatayda her iki yönde yaklaşık 90 derecelik bir alana hakim olunurken düşeyde bu oran oldukça düşer [17]. Yukarıya doğru bakış alanı aşağıdan daha da düşüktür. Bunun nedeni kişinin yürürken yola dikkat etmek üzere başını aşağı çevirmesi ve böylece görüş aksının yaklaşık 10 derece aşağı kaymasıdır. Bu nedenle yürüyen bir insanın aslında yapıların sadece zemin katlarını, zemini ve sokakta neler olup bittiğini gördüğü söylenebilir. Bu aralık “sosyal görüş alanı” olarak adlandırılmaktadır [18, s.65-69] (Şekil 2.3).

¹ Nörofizyoloji: Sinirsel öğelerin işleyişini ve bir bütün olarak çalışmasını inceleyen bilim dalı [Büyük Larousse, cilt:14, s.8729].

Şekil 2.3. "Mekan hissi" uyandıran açısal oranlar

İnsanlar arasında nitelikli bir iletişim için görme mesafesi, yani kişiyle obje arasındaki uzaklık önemli bir kriterdir. Sokakların çok geniş, mekanların fazla büyük olması insanları ya da olayları görme olasılığını azaltır. Bu nedenle, büyük açık ya da kapalı alanlar boyutlandırılırken, sınırların "sosyal görüş alanı" nın dışına taşmamasına dikkat edilmelidir. Böylece hem alanda / mekanda birçok farklı aktiviteye yer verilebilir, hem de bu aktivitelerin kimsenin görüşünden kaçmaması sağlanabilir. Bunun için farklı görüş mesafelerinden yararlanılarak çeşitlilik artırılabilir [18, s:165]. Kevin Lynch, sosyal bir ortamda 25 m' lik boyutların oldukça konforlu ve iyi düşünülmüş olduğuna; 110 m' den büyük ölçülere ise iyi planlanmış kentlerde seyrek olarak rastlandığına işaret etmektedir [19].

Bakış alanının engellenmemiş olması da görmede etkilidir. Tiyatro ve sinemalarda seyirci koltukları amfiteyatro formunda düzenlenir; dersliklerde ise öğretmen kürsüsü yükseltilerek her öğrenciye objeyi görme imkanı verilir. Benzer ilkeler kentsel mekanlarda da kullanılarak herkese mekanda ne olduğunu görebilmesi için optimum koşullar sağlanmalıdır [18, s:165].

Görme olasılığı bakılan obje üzerine düşen ışıkla da ilgilidir. Sosyal iletişimin güçlendirilmesi açısından insanlar ve yüzlerinin aydınlatılması özellikle önemlidir. Ancak iyi aydınlatmanın yeterli miktarda ve uygun parlaklıkta ışığa yer verilmesiyle elde edilebileceği unutulmamalıdır [18, s:167].

İnsanın fiziksel çevre ile ilişki kurmasında etkili olan ikinci duyu işittir. Gürültü düzeyi işitmede önemli bir unsurdur. Gürültü, yapılan eylem ve eylemi yapan kişiye uygun düşmeyen ses olarak tanımlanabilir; desibel ise sesin yoğunluğunu ölçmede

kullanılan birimdir. Ortamdaki gürültü düzeyi 60 desibeli aştığında dialog imkansızlaşır. Ebeveynler ve çocukların konuşması ancak ebeveynin çocuğa eğilmesiyle mümkün olabilir; bu da aralarındaki iletişimin azalmasına neden olur. Ancak böyle araçlardan arındırılmış kent parçalarında işitmenin çevre ve fiziksel / psikolojik sağlık açısından değeri anlaşılabilir [18, s.169].

Gehl dış mekanda gerçekleşen üç tip sohbetten söz etmektedir:

- Eşlik edilen kişilerle konuşma: Kamusal mekanlarda yapılan konuşmaların birçoğu bu kategoriye girer.
- Karşılaşılan tanıdıklarla konuşma: Tesadüfen karşılaşılan kişilerle konuşmalar bu gruptadır. Kişinin dışarıda ne kadar vakit geçirdiğine bağlı olarak tanıdığı insanlarla karşılaşma olasılığı artar ya da azalır.
- Yabancılarla konuşma: Kişilerin belirli bir aktiviteyi seyretmeleri sırasında, kendilerini rahat hissetmelerine bağlı olarak gelişen konuşmalardır [18, s.170].

Bu noktada, insanın çevresi ile bütünleşmesi, başkaları ile ilişki kurması çerçevesince fiziksel olanaklarının açıklanmasında yarar olacaktır. İnsanın fiziksel çevre içinde yer değiştirme, duraksama olanaklarını sağlayan eylemler yürüme, oturma ve durma olarak belirtilmektedir [20].

Yürüme öncelikle bir ulaşım ve dolaşım biçimidir ama aynı zamanda insanlar arasında bulunma imkanı sağlar. Kişi günlük işlerini halletmek, çevreyi görmek ya da sadece gezinmek amaçlı yürüyüş yapabilir. Fakat tüm bunlar için çevrenin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir [18, s.135].

Öncelikle ele alınması gereken konu, kişilerin serbestçe yürüyebilecekleri yeterli alanın sağlanmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken, insanların yürürken karşılaşmaları esnasındaki tolerans seviyelerini belirlemektir; öyle ki, mekanlar zengin deneyimler yaşatacak kadar dar ancak hareket serbestliği sağlayacak kadar geniş olmalıdır. Ancak mekansal tolerans seviyelerinin kişiden kişiye, gruplar arasında ve farklı durumlarda değişken olabileceği unutulmamalıdır [18, s.135].

Yürüyüş fiziksel güç isteyen bir iştir ve kişilerin ne kadar “yürüyeceği” ya da “yürüyebileceği” belli limitler arasındadır. Araştırmalarda, olağan günlük durumlarda çoğu insan için geçerli yürüyüş mesafesi 400-500 m olarak bulunmuştur. Ancak belirli bir durumda kabul edilebilir yürüyüş mesafesinin hesaplanması söz konusu olduğunda “fiziksel mesafe” kadar “algılanan mesafe” de önemlidir. 500 metre

uzunluğunda, düz, korunmasız ve sıkıcı bir yol, olduğundan daha uzun ve yorucu algılanabilmektedir. Bunun yerine dönemeçli, çeşitli bölümlerinde kesilen, meydanlarla beslenen bir yol yürüyüş mesafesinin oldukça kısaldığı izlenimini verecektir [18, s.139].

Yol seviyesindeki değişimler de yayalar için ciddi problemler teşkil edebilir. Arazinin topografik özelliği gibi sebeplerle kot farkı yapmak kaçınılmaz olduğunda, seviyeler arası bağlantı basit biçimde çözülmeli, aşamalı ve kısa iniş / çıkışlar yapılmalı ve keskin ayrımlardan kaçınılmalıdır. Rampaların merdivenlerden daha rahat olduğu ve dolayısıyla daha çok tercih edileceği de unutulmamalıdır [18, s.144 - 147].

Gehl, kamusal mekanlarda “durabilme” nin önemli olduğuna fakat asıl önemli noktanın “kalma” olarak düşünülmesi gerektiğine işaret etmekte ve durma hallerini üç grupta incelemektedir. Bunlar kısa bir süre için “durma”, biriyle konuşmak üzere “durma” ve bir süre “kalma” olarak tanımlanmaktadır [18, s.149].

Bunlardan ilk ikisi işlevseldir ve ortamın fiziksel özellikleriyle çok da ilişkisi yoktur. Ancak daha uzun süreli durmalarda, örneğin birşeyi ya da birini beklemek, çevreyi incelemek ya da neler olduğunu görmek üzere durulduğunda bunun için “iyi bir yer” bulmak gerekir [18, s.149].

Durmak için popüler alanlar bina cepheleri ya da bir mekanla diğeri arasındaki geçiş bölgeleridir; böylece her iki mekan aynı anda görülebilir. Hall ayrıca insanların durdukları bir mekanda öncelikle kenarların dolduğunu da belirtmekte ve bunu kişinin çok fazla “açığa çıkmama” güdüsüyle açıklamaktadır [16]. Yarı gölgeli bir mekanda gizlenebilme imkanı da durma noktasının seçilmesinde etkilidir. Revaklar, tenteler ve güneş şemsiyeleri de insanlara “açığa çıkmadan” etrafı izleme olanağı sundukları için tercih edilirler [18, s.151].

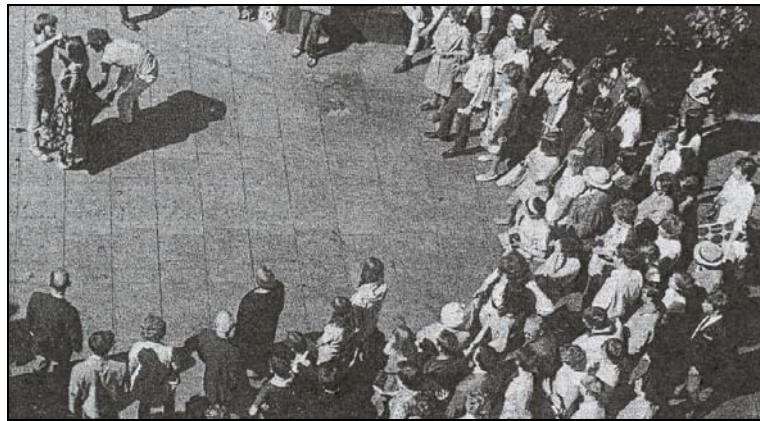
Bu nedenle, yapılarda iç mekan ile dış mekanı birbirine bağlayan ara mekanlar yaratılmalıdır. Ara mekanlar arkadlı, revaklı veya saçaklı; üstü açık ya da kapalı olacak şekilde düşünülmelidir. İnsan hareketlerinin bu ara mekanlarda yoğunlaştırılması, mekanlar arasında eylemsel bağlantı kurulmasını da sağlayacak, iç mekandaki aktivitelerin dış mekana yayılmasında yumuşak bir geçiş olacaktır.

Oturma eyleminin yürüme ve durmaya oranla daha ciddi gereksinimleri vardır ve ancak ortamın koşulları iyi ise gerçekleşir. Koşulların iyi olması kamusal alanlarda gerçekleşebilecek yeme, okuma, insanları seyretme, konuşma gibi birçok aktiviteye de öncü olur [18, s.157].

Durma başlığı altında açıklanan “kenar etkisi” oturma için de geçerlidir. Cephe boyunca ya da mekan sınırlarındaki oturma elemanları mekanın ortasındakine oranla daha fazla tercih edilir. Yönlendirme ve görünüm de oturma yeri seçmede önemli kriterlerdir. Kişinin oturacağı yeri seçerken çoğunlukla ortamda gerçekleşen aktiviteleri kesintisiz izleyebileceği bir noktayı tercih edeceği unutulmamalıdır [18, s.159-161]. Oturma elemanlarının çevrede gerçekleşen aktivitelere dönük konumlandırılmadığı durumlarda, insanların bu elemanları alışılmadık yöntemlerde kullanacağı göz ardı edilmemelidir (Şekil 2.19, 2.20) [18, s.29].

Oturma elemanının sahip olması gereken özellikler farklı nitelikte kullanıcılar için değişiklik gösterebilir. Gehl, oturma elemanlarını birincil ve ikincil olmak üzere iki grupta incelemekte ve iyi planlanmış bir kamusal alanda her kullanıcı grubu için uygun elemanlara yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Banklar ve sandalyeler birinci grupta yer almaktadır; merdivenler, alçak duvarlar, büyük çiçek saksıları vb. ise ikinci gruptadır. Merdivenler, açık bir görüş alanı sağladıkları için özellikle tercih edilmektedir [18, s. 161 - 163].

İnsanın duyuşsal gereksinimlerinin yerine getirilmesi mekanın oturmak üzere seçilme olasılığını artırır. Mekanları ve açık alanları aktivitelerle zenginleştirmenin, insana çeşitlilik sunmanın ve insanı zor duruma düşürecek fiziksel ve psikolojik etmenlerden korumanın yolları aranmalıdır. Bu da ihtiyaç programının ve mekanın birçok beklentiyi karşılayacak şekilde düzenlenmesi ile gerçekleşir. İnsanlar ve insan aktivitelerinin en dikkat çekici unsurlar olduğu araştırmalarla kanıtlanmıştır. Sadece görmek, duymak ya da diğerlerinin yanında olmak, insanlara birçok toplumsal ve bireysel aktiviteden daha fazla keyif vermektedir (Şekil 2.4) [21, s. 107].

Şekil 2.4. İnsanlar ve insan aktiviteleri en ilgi çekici unsurlardır.

2.2 Psikolojik Veriler

İnsanlar yaşadıkları ve çalıştıkları çevreye sürekli olarak bilinçli ya da bilinçsiz tepkiler verirler. Çevre sosyal ortam, inşa edilmiş ortam, doğal ortam ya da bilişsel ortam olabilir; ancak her koşulda duygular, davranışlar, genel sağlık ve verimlilik konularında önemli bir etkiye sahiptir [22].

İnsan çevre ile olan ilişkisinde birbirine bağlı üç psikolojik süreçten geçmektedir. Bunlar:

- Algılama
- Kavrama
- Eylem'dir [23, s. 44, 26].

Bahsedilen süreçler, insanın fiziksel çevresi ile bütünleşmesi için önemlidir. Algılama bir tür deneme aşaması niteliğinde ve “geçicilik” özelliği göstermektedir. Kavrama olarak nitelendirilen ikinci aşama ise kalıcılık niteliği taşımaktadır. Eylem ise bu iki aşamanın sonucunda ortaya çıkan bütünleşme sürecidir.

İnsan davranışları ve çevre arasındaki ilişkiler ve bunların birbirlerini nasıl etkiledikleri “çevresel psikoloji” nin çalışma alanıdır. İnsan - çevre ilişkisindeki problemleri çözmek ve sağlıklı davranışı teşvik eden çevreler yaratmak, korumak ya da iyileştirmek ana hedeflerdir. Bu konuda ilk araştırmalar 1950' lerde, akıl hastanelerindeki koşulları iyileştirmek üzere başlatılan bir kampanya ile yapılmış; zaman içinde konu kentsel alana da taşmıştır [22].

Çevresel psikolojide insan değerleri ve eylemleri tercihler üzerinden tanımlanmaktadır. Buna göre insanlar kendilerini güvende ve yeterli hissettikleri, anlamlandırabildikleri ve ilişkiye girebildikleri ortamları tercih ederler. İnsan itilip kakılmadan, serbestçe yürüyebileceği alanda kendini güvende hissetmektedir. Ayrıca ortamın tutarlı (çevredeki elemanların birbirleriyle uyumu) ve okunaklı (kişinin kendini kaybetmeden çevreyi keşfedebilmesi) olması da önemlidir. İlişkide bulunmak ve keşfetmek ortamın yeterli miktarda karmaşıklık (çeşitlilik) ve gizem içermesini zorunlu kılmaktadır. Gürültü, iklimsel sınırların zorlanması, uzun süreli belirsizlik, tahmin edilemezlik ve aşırı uyarılma gibi çeşitli etkenler ise tercih edilebilirliği azaltmakta ve bu tür ortamlarda bulunan kişilerde fiziksel rahatsızlıklar, bencillik, çaresizlik ve konsantrasyon azalması gibi problemler ortaya çıkmaktadır [24].

Fiziksel verilerin tam anlamıyla yerine getirilememeleri sonucunda insanda psikolojik tepkiler gözlenmektedir. Örneğin kalabalık içinde bireyin mahremiyetinin ve kişisel mekanının ihlal edilmiş olması kişiyi huzursuz etmektedir. İnsanın fiziksel çevreden beklediği mahremiyet duygusu, kişisel ve egemenlik sınırları, insanın mekan içindeki kalıcılığını belirlemektedir [25, ss. 30 – 40].

Bahsedilen psikolojik beklentiler dahilinde, insanın çevresi ile toplumsallaşması ve bütünleşmesi için mekanın tanımlı parçalardan oluşması, net ve algıya açık olması gerekmektedir. İnsanın fiziksel çevresine karşı gösterdiği tepkiler sonucunda, kişi o mekan içindeki konumunu belirlemektedir

Schult' a göre, insan yakınlık duygusunu “yerler” den, kapalılık duygusunu “alanlar”dan, devamlılık duygusunu “yollar” dan edinmektedir [26]. Spreiregen' e göre ise alanlar toplumsallaştırıcı ve bütünleyici özelliğine sahip rezervuarlardan, yollar ise bağlayıcı nitelikteki kanallardan oluşmaktadır [18].

Sitte' ye göre kanalların bağlayıcı özelliğe sahip olması için iki yönden sınırlandırılması yeterlidir. Bununla beraber, toplumsallaştırıcı ve bütünleyici özelliklere sahip alanların da tüm yönden sınırlandırılmaları, mekansal açıdan karakter kazanmaları için önemlidir [27, ss. 32 –38].

Ele alınması gereken özellik, tasarlanan mekanın insan boyutlarına göre sınırlandırılmasıdır. Mekanın çok büyük olması durumu insanda agorafobik, çok küçük olması ise klostrofobik tepkilere yol açabilmektedir [28].

Fiziksel çevrenin insanda “kendisi için düzenlenmişlik etkisi” uyandırması, insanın çevreyi sahiplenmesine, daha fazla vakit geçirmesine neden olmaktadır. Uygun ölçekte düzenlenmiş kanal ve rezervuarlardan oluşan çevre kurgusunun, insanda “mekan hissi” oluşturduğu; bu kurgunun konut bölgelerinde komşuluk ilişkilerini geliştirdiği ve bütünleşmeyi arttırdığı görülmektedir [29, 30].

Kaplan ve Lynch' e göre insanın fiziksel çevresi ile bütünleşmesi, mekansal kurgunun açık ve net olmasının yanı sıra, kontrollü bir sürprizlik içermesine de bağlıdır. Gizem ve merak unsurları, mekansal kurgunun insan üzerindeki psikolojik etkisini güçlendirmektedir [31, ss. 275 – 283].

2.3 Sosyal Veriler

İnsanın, kendisini kuşatan çevre ile “bütünleşmesi” bağlamında önemle vurgulanmak istenen nokta, fiziksel çevrenin temelde “yerler” ve “bağlaçlar” dan oluştuğu ve bir bölgenin öteki bölgelerle ilişkisi olmadan bir anlam taşımayacağıdır. Bu çerçevede fiziksel çevre kullanımı ve bunun neden olduğu sosyal etkileşim, öncelikle bağlantı sistemine dayanmaktadır. Bağlantı kavramı beraberinde toplumsallaşmayı ve sosyal ilişkileri sağlamaktadır. İnsanın sosyal açıdan aktif bir görünüm kazanabilmesi için, kendisini yönlendirecek algısal deneyim öğelerine gereksinimi vardır [32, ss. 58 – 60]. Bu ise çeşitlilik ile sağlanır. Çeşitlilik göstermeyen fiziksel çevre, tek düzeliğe neden olmaktadır, bu da beraberinde pek çok sorunu birlikte getirmektedir. Algısal çeşitlilik sosyal iletişimi hızlandıracak, insanların günlük yaşamlarına yetecek aktivitelerin yanı sıra, fiziksel çevreyi de içine davet edecek yapıya ulaşacaktır.

Bu değerlendirmeler sonucunda insanın gereksinimlerine yanıt verecek tasarım ölçütleri ortaya konulmuştur. Bu özellikler sosyal gruplanma olanağı, insan – çevre ilişkisi kolaylığı, güvenlik, sahiplenme, bakım, çevresel faktörler ile kolay ilişkilendirebilme, mevcut çevre ile ölçek, ışık, görünüş etkenleri ile kolay ilişkide olmak şeklinde sıralanabilmektedir.

Bu özellikler insanın fiziksel verileri yanında sosyal, kültürel ve psikolojik verilerini de etkilemektedir. Maslow, insanın doyurulmamış gereksinimleri ile güdülenmesinin gerekliliğini belirtmektedir. Maslow’a göre insanın temel gereksinimleri fizyolojik, korunma ve güvenlik, sosyal, saygınlık ve tanınma, yeteneklerini geliştirme, duygusal ve estetik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda sosyo-kültürel psikolojinin tasarım konuları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: barınma, olanak, erişebilirlik, gizlilik, alansallık, kolay yönelme, ortak iletişim alanları, simgesel değerlerin dışavurumu, katılma, özdeşleşme, kendileştirme, gelişme ve geliştirmeye fırsat verme, seçenek özgürlüğü, dışavurum, biçimsel özgürlük [1].

Yukarıda bahsedilmiş olan tasarım konuları arasında her topluma ve kültüre ait olan gereksinimler bulunmaktadır. Sommer gizlilik, kendine haslık, kişisel mekan ve egemenliğin her kültürel ortam için geçerli olduğunu belirtmekte ve insan – fiziksel çevre ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulması için belirtilen bu gereksinimlerin önemini vurgulamaktadır [33].

Mesafe ve mahremiyet ya da yakınlık ve sıcaklık arasındaki ilişkiler mimari ölçümlendirmede de etkilidir. Makul ölçülere sahip bina ya da kent projelerinde, dar sokaklarda ve küçük mekanlarda, binalar, yapısal detaylar ve mekanlarda hareket halinde olan insanlar daha kolay algılanır. Bu tür kentler ve binaların daha özel, sıcak ve kişisel oldukları düşünülür. Aksine, büyük mekanlar, geniş caddeler ve yüksek binalar genellikle soğuk ve uzak olarak algılanır [16, 34, s. 158 - 169].

İnsan – fiziksel çevre iletişiminin psikolojik ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak “sosyal kodlamalar” belirlenmiştir. Edward Hall, yakınlık dereceleri olarak isimlendirdiği bu mesafeleri dört grupta incelemekte ve her grubu da kendi içinde uzak ve yakın olarak ikiye ayırmaktadır [17, 28]. “Özel mesafe” 0-45 cm arasındadır; Görüş çoğu zaman bulanıktır; işitme ise bu mesafedeki iletişimde oldukça küçük bir rol oynar. “Kişisel mesafe” 45-130 cm arasındadır ve yakın arkadaşlar ya da aile arasındaki sohbet mesafesidir. Kişinin kendisini diğerlerinden ayırmak için koyduğu koruyucu bir alan olarak da düşünülebilir. “Sosyal mesafe” 130-375 cm arasındadır; arkadaşlar, tanıdıklar, komşular, iş arkadaşları arasındaki sohbet mesafesidir. “Genel mesafe” 375 cm’ den fazla olan mesafelerdir ve tek yönlü iletişimde ya da kişinin bir olayı görmek / duymak istediği ancak katılmak istemediği hallerde söz konusudur (Şekil 2.5).

Özel mesafe;	Kişisel mesafe;	Sosyal mesafe;	Genel mesafe;
0-45 cm	45-130 cm	130-375 cm	375 cm’ den fazla

Şekil 2.5 Fiziksel çevre – insan iletişiminin sosyal kodlamaları

Fiziksel çevrenin birbirinden kopuk bölgeleri, sosyal yönden etkili alanlar değildir. İnsanın yaşam içinde yer alan tüm fiziksel ve psikolojik dengelerin sosyo-dinamiğinin sağlanması için potansiyeli olduğuna göre, kendini çevreleyen doku ve diğer insanlar ile bütünleşmesi zorunludur [35]. İnsanlar arasındaki sosyal uyum ilk olarak iletişim mekanlarının yaratılmasını gerektirir. İkinci aşamada ise, algısal deneyim hedeflenmelidir. Bu da kullanımda, biçimde ve anlamda çeşitlilik ile olanaklıdır.

2.4 İnsanın Mekansal Çevreden Beklentileri

İnsanın fiziksel, psikolojik ve sosyal verileri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak, fiziksel ve davranışsal bileşenlerden oluşan çevreden ve mekansal kurgudan beklentileri, Velioğlu' na göre üç şekilde ortaya çıkmaktadır [36, ss. 20 – 31].

- Fiziksel çevrenin, insanın bilme ve ilişki kurma ihtiyacı doğrultusunda net, algıya açık ve harekete elverişli olması gerekmektedir.
- Fiziksel çevreden, insana kendisi için düzenlenmiş olduğu duygusu vermesi ve insan ölçeği bağlamında insanın mekansal beklentilerine cevap verebilmesi beklenmektedir.
- Fiziksel çevrenin aktivite olanağı açısından çeşitlilik, zenginlik ,içermesi, canlı ve çekici bir yaşantıya sahip olma, seçme şansı içermesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, dış mekan ve onu kuşatan yapılardan oluşan fiziksel çevrenin tasarlanması durumunu incelediğimizde, tasarlanan fiziksel mekanın temel bileşenleri olan kitlesel özelliklerin ve bunların içerdikleri aktivitelerin, insanın bahsedilen gereksinmelerini sağlayabilecek düzeyde olması gerektiği görülmektedir.

3 İNSANA İLİŞKİN VERİLER IŞIĞINDA MİMARİ TASARIM VE ÖNE ÇIKAN MEKANSAL KAVRAMLAR

3.1 İnsani Tasarım Kriterleri

İnsan ve fiziksel çevrenin bütünleşmesi bağlamında ve ortaya konan beklentiler sonucunda, mekansal kurguyu oluşturacak modelin, Velioğlu' nun "hareketin, mekanın ve kullanımın" organizasyonu şeklinde açıkladığı "üçlü örtüşük formülasyon" olması gerektiği ortaya çıkmaktadır [37, ss. 37 – 39]. Formülasyon kent parçası, yapı gurubu, tek yapı ölçeklerinin herbiri için kullanılabilecek nitelik ve kapsamdadır.

Hareketin organizasyonu, yaya ve araç dolaşımı ile ilgili tüm problemleri içerir. Çevresel yaya akış yön ve yoğunluklarının saptanması, yaya üretici noktaların tespiti, yaya geliş ve karşılama odak yerlerinin belirlenmesi, kullanılan veya olası kestirme geçişlerin değerlendirilmesi, yapı türüne özgü iç dolaşımın yatayda ve düşeyde değerlendirilmesi, çevresel araç trafiğinin tür ve yoğunluğunun belirlenmesi, araç trafiği ağı ile ilgili düğüm, ara kesit ve besleme noktalarının saptanması, araç-yaya dolaşımının kesişmeksizin birbirleri ile uyuşturulması şeklinde sıralanabilecek analiz ve tespitler yapılmalıdır.

Mekanın organizasyonu, çevre karakteri ve çevre görsel değerlendirmesine yönelik olarak salt fiziksel özellikler olmak üzere tüm biçimsel, boyutsal, oransal, dokusal özelliklerin saptanmasını içerir. Çevrenin kırsal veya kentsel karakterinin saptanması, doluluk boşluk oranının belirlenmesi, yapısal dokunun ve dış mekan düzeninin tüm fiziksel özelliklerinin belirlenmesi, silüet etkilerinin araştırılması, çevrenin tekrarlanan karakteristik detay öğelerine parçalanarak bu unsurların malzeme, doku özelliklerinin belirlenmesi, mekansal kurgunun belirlenmesi, anıt eser ve kültürel miras niteliği taşıyan unsurların üslup özelliklerinin belirlenmesi, doğal değerlerin saptanması, görsel yönlenme vista ve açılım noktalarının tespiti, çevrenin sağlıklı, yer yer bozulmuş veya bozulmakta olan ve bozulmuş olarak değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

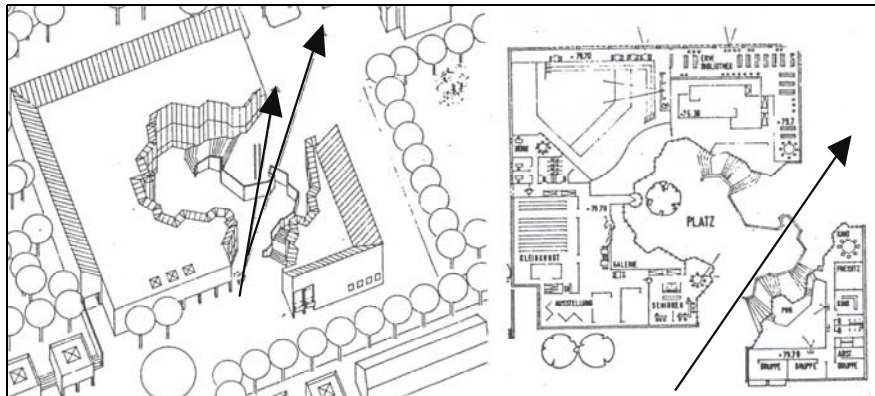
Kullanımın organizasyonu, çevrenin kullanım özelliklerinin ve işlevsel dağılımın saptanması, uygun-yeterli, uyumsuz ve zenginleştirilmesi gereken işlevlerin saptanması, kullanıcı türlerine bağlı alışkanlıkların saptanması, iç-dış mekana ait ihtiyaç programları oluşturulması, yapının işlevsel organizasyonunun anlamının değerlendirilmesi, işlevlerin yapı içinde kat, kot, ve yerlere dağıtılması ile ilgili yapılacak tüm saptama ve değerlendirme çalışmalarını içerir [37].

Velioğlu' na göre, bahsedilen “üçlü örtüşük formülasyon” sistemi, sonradan seçilerek kullanılacak ve tasarımı biçimlendirecek temel ve yardımcı düşüncelerden oluşan “mekansal tasarım cümleleri kılavuzu” ile bütünleşiktir. “Mekansal tasarım cümleleri kılavuzu” geçmişten günümüze mimari tasarım alanındaki proje ve teorik çalışma birikiminin Velioğlu tarafından taranması sonucu elde edilmiştir.

Yukarıda sözü geçen “üçlü örtüşük formülasyon” yöntem olarak ele alınmakta ve “mekansal tasarım cümleleri” arasından insanın fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine bağlı olarak yapay çevreden beklentilerini karşılayan kriterler seçilerek detaylı olarak açıklanmaktadır. Her kriter, fikir projeleri ve/veya uygulanmış çalışmalara referans verilerek görsel olarak da desteklenmektedir.

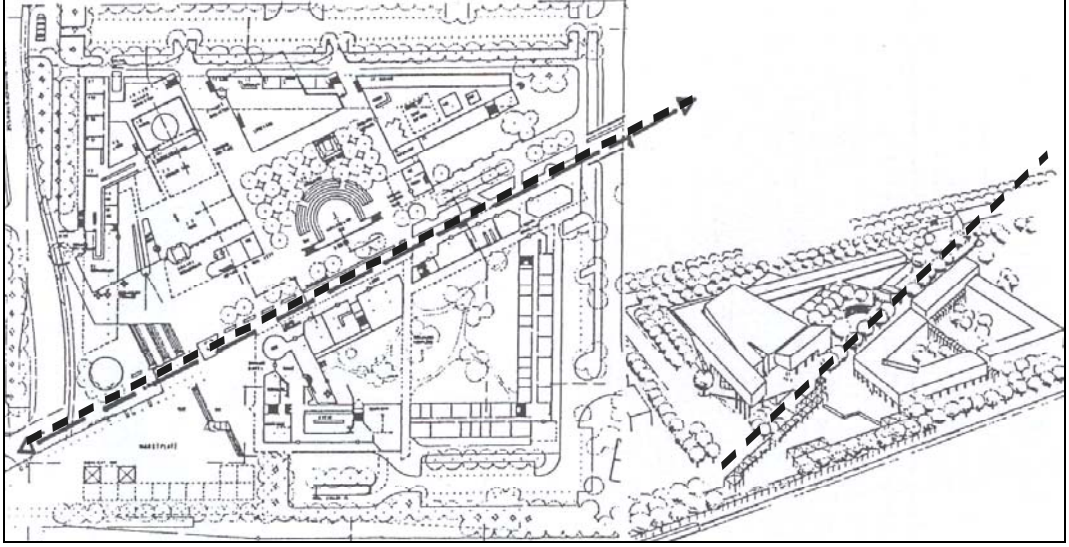
3.1.1 Yaya Hareketinin Yönlendirilmesi

İnsanın çevresini algılamasındaki önemli eylemlerden biri hareket becerisidir. İnsan hareket ettiği sürece çevresi ile etkileşim içinde olur. Hareket eylemi insanın çevresindeki değerleri kavramasında kolaylık sağlamaktadır. İnsanın mekanı algılamasını kolaylaştırmak için insan hareketinin yönlendirilmesi, tasarımda önemli bir ön koşuldur (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Bergkamen Gençlik ve Kültür Merkezi, Çevrenin tamamından yaya ulaşılabilirliğinin sağlanması durumunda, işlevsel ve biçimsel çeşitlilik ile yaşayan bir sokak mekanı oluşturulması, E.Gerber, 1983, 1.Ödül.

Yapı veya yapı grubunun insani ölçek kavramı içinde algılanabilmesi, yaya hareketinin ve yaya alanlarının tasarımda belirleyici bir öge olması ile mümkün olmaktadır. Bu tür uygulamalar, insanları kaynaştıran, yönlendiren ve canlı bir ortam yaratılmasına katkıda bulunan mekanlar yaratır (Şekil 3.2, 3.3).

Şekil 3.2. Gemering Kent Merkezi, Yaya hareketinin yapının içinden geçirilmesi ile çevredeki yaşantının yapının içine yönlendirilmesi, Auer-Weber, 1984, 1. Ödül.

Şekil 3.3. Münster Kent Kitaplığı, İnsanların yapının etrafından dolaştırılması yerine yapının içine yönlendirilerek işlevsel ve biçimsel çeşitlilik sağlanması, Bolles-Wilson, 1987, 1. Ödül.

Oslo' daki Aker Brygge bölgesinin güneyindeki eski sanayi alanının şehir merkezinin uzantısı olarak yeniden düzenlenmesi sonrası, yeni liman bölgesi kentin devamında canlı, modern ve farklı işlevler içeren bir ortam haline gelmiştir. Tasarımın ana fikri kısmen yapay bir ada üzerinde büyük bir kent parkı yaratmak ve böylece şehir merkezi ile su ögesi arasında günümüzde var olan görsel ilişkiyi kesintiye uğratmamaktır. İç bölge yoğun ve farklı işlevlere sahip bir kent parçasıdır; dış bölge ise konutlara ayrılmıştır. Eski liman bölgesinin halk tarafından ulaşılabilir olması sağlanmış ve kentsel dokunun içine farklı ölçeklerde kamusal alanlar dikkatlice yerleştirilmiştir (Şekil 3.4).

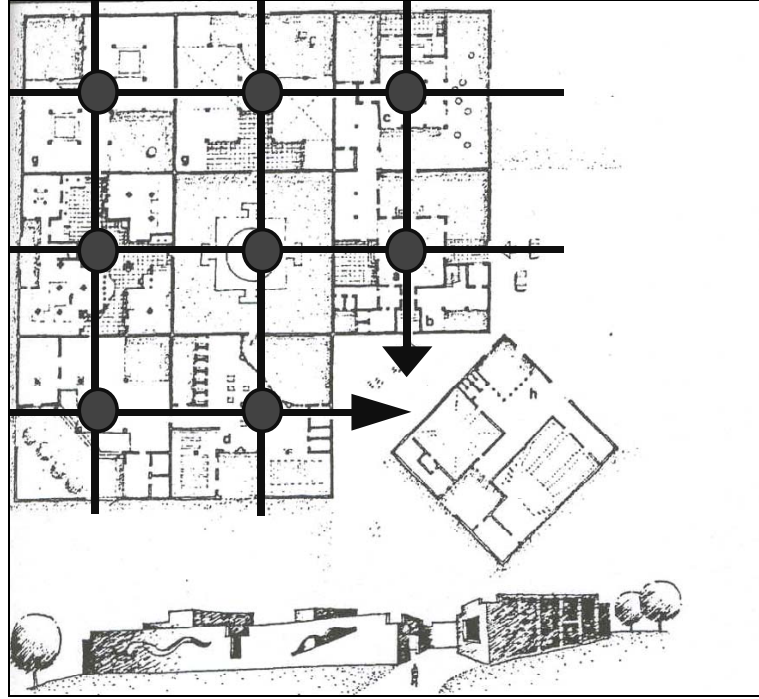
Şekil 3.4. Oslo Liman Yerleşimi, Yaya hareketinin düzenlenmesi sonucu görsel ve fonksiyonel bütünlük yaratılması, Tjuvholmen, Norveç, J.Gehl, 2003, 1.Ödül.

3.1.2 İlişkili, Ardışık Dış Mekanlar Tanımlanması

İnsanın dolaşımı esnasında yürüyüş aksının monotonluğu kullanıcı açısından olumsuz karşılanır. Bunun yerini heyecanlı, sürprizli ve davetkar yürüyüş aksları almalıdır. Yapı kitlesi, yaya akışlarının mekansal çerçevesini oluşturan, hareketi yönlendirici ve doğrultu verici öge olarak yerini almalıdır.

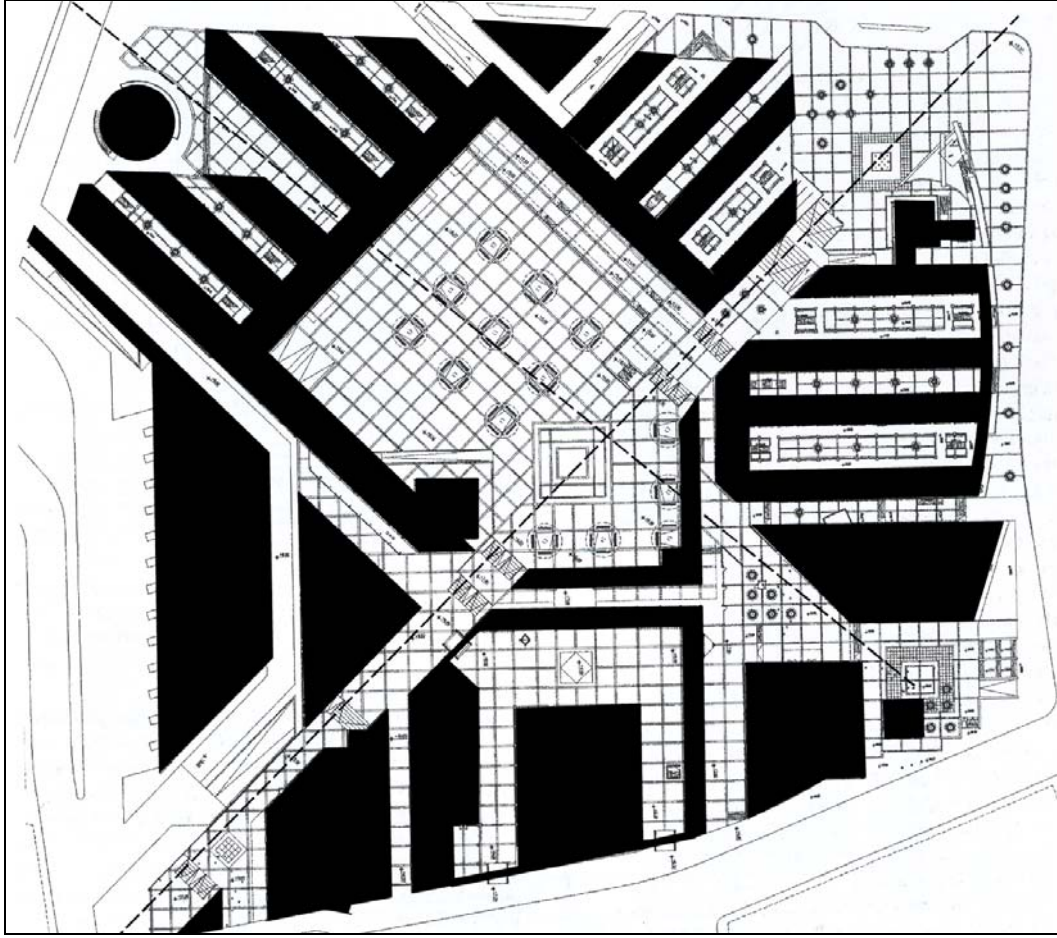
Yaya akışının kurulması esnasında birbirini takip eden meydanlar ve onları birleştiren kanallar insan algısını güçlendiren öğelerdir. Bu bağlantı yolları açık, yarı açık ve kapalı alanlar olarak düşünülmelidir. Bu kanalların sayısı da tasarım için önemli bir noktadır. Kanal sayısı bir yandan gerekli noktadan yayayı toplayıp çekecek, diğer yandan da, ana yaya hareketinin yoğunluğunu ve canlılığını azaltmayacak ve kaçıışlara neden olmayacak şekilde belirlenmelidir.

Ardışık ortak mekanların yaratılması yoluyla insan sıkılmadan ve bir sonraki yeri merak ederek hareketini sürdürür. Ayrıca ortak mekanların her birine verilecek farklı fonksiyonlar, mekanın kazandığı anlamı güçlendirir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Jawahar Kala Kendra Kültür Merkezi, İçinde zengin bir mekansal çeşitlilik barındırırken bütünlüğünü yitirmeyen, yerel mimariye göndermeler yapan, ardışık dış mekanların tanımlı ufak parçalara bölünmesi ile insan ölçeğine indirgenmesi, Hindistan, C.Corea, 1992.

İnsanları çok büyük bir meydan etrafında toplamak, insanların bu mekanı algısını azaltır ve mekan hissinin kaybolmasına neden olur. Yapıların fiziksel olarak parçalanması gibi ortak alanların da parçalanması, tasarımın insan ölçeğine sokulmasında önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Çarşamba Pazarı Tasarım Yarışması, Yaya hareketini zenginleştiren ve birbirini takip eden meydanlar ile tasarımda mekansal çeşitlilik yaratılması, Isparta, S.Velioğlu, Ö.Berk, 1997.

3.1.3 İhtiyaç Programının Kimlikli Alt Mekansal Unsurlara Parçalanması

Yapının ana görevi dış mekanı sınırlamak ve tanımlı mekanlar oluşturmaktır. İnsan ölçeği ve insanda mekan duygusu uyandırmak söz konusu olduğunda, boyutsal ve oransal ilişkiler devreye girmektedir. Buradaki önemli husus, mekanların boyutsal olarak “insan ölçeği” ni zorlamamaları gerekliliğidir. Bu doğrultuda yapı parçalanarak insanın algılayabileceği bir boyuta indirgenmelidir.

G. Behnisch bir makalesinde “Görülen o ki, boyut ve güç iki önemli şeytandır. Güç insanları duyarsız ve katı yapar; boyut ise düzenlenmediği takdirde oldukça tehlikeli olabilmektedir. Büyük binalar hem içerdeki hem de dışardaki insanlar için kötüdür. Bunlarda organizasyon herşeyden önemlidir. Bunlar dağıtılmalı ve “federal” biçimde düzenlenmelidir” demektedir [38, s. 69].

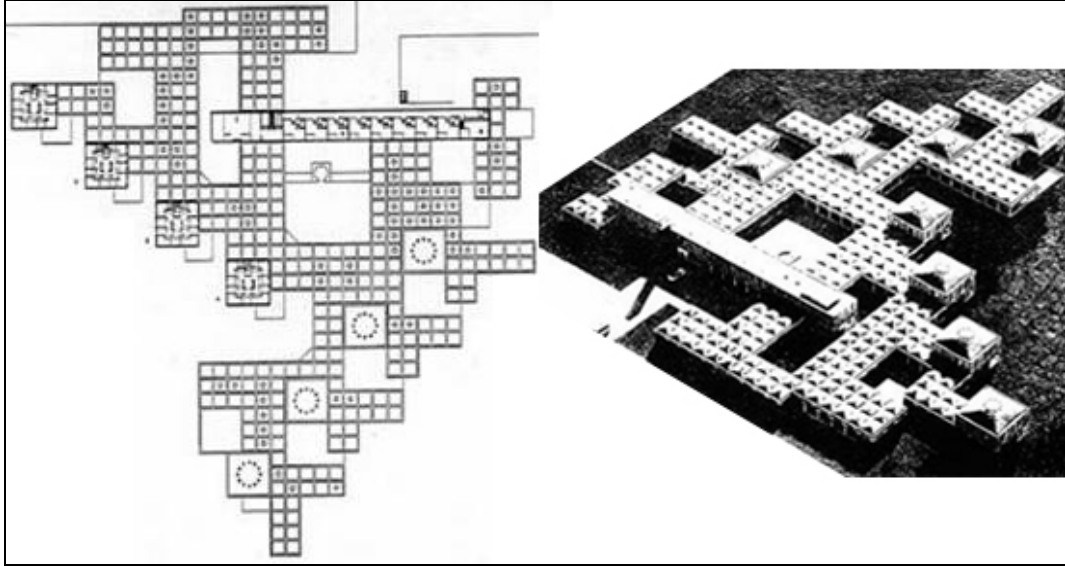
Parçalanabilirlik, programlar ve program alt üniteleri içeren tasarımlarda uygulanabilmektedir. Burada asıl olan bir yapı ya da yapı grubunun ihtiyaç programı çerçevesince ele alınıp, önce ihtiyaç programının sonra da yapının parçalanmasına gidilebilmesidir. Burada, yapının bir bütün olarak görülmesi değil, birçok parçadan oluşan bir bileşke olarak algılanması amaçlanır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. Yazlık Ev, Tasarım kimlikli alt unsurlara parçalanarak hem kullanıcıların kendi dünyasını belirlemiş hem de doğa ile bütünleşik bir kurgu ortaya konmuştur, Çanakkale, Sedat Gürel, 1989.

Yapıyı insanın algılayabileceği fiziksel ve psikolojik boyutlara indirgemek, yapının parçalanması ile olabileceği gibi, yapının ufak modüllerden oluşması ile de sağlanabilmektedir. Bu, tekrarlanabilen ve üreyebilen nitelikteki programlarda uygulanabilmektedir. Modüler bir tasarım olmasına karşın parçalar çeşitli şekillerde bir araya getirilerek farklı etkiler yaratılabilir. Farklı kombinasyonlar insanın, yapı

veya yapı grubunu monoton bir tasarım olarak algılamasını engeller. Bu sayede çeşitli birleşimlerle sürprizli mekanlar elde edilebilmektedir. Tekrar yolu ile oluşturulan yapılarda ardışık dış mekanlar oluşmaktadır. Kimi yerde genişleyip kimi yerde daralan bu mekanlar, insanların her an yeni birşey keşfetmelerine olanak sağlar. Bu sayede insanlar yapıyı bir kerede bitirmez; mekanı yavaş yavaş hisseder ve sahiplenir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Çocuk Evi, Yapının bir modülün tekrarlanması ile oluşması, insanın algılayabileceği boyutta, parçalı, kimlikli alt mekansal unsurları içermesi ve çeşitli fonksiyonlara sahip ardışık dış mekanlar tanımlanması, Hollanda, A. V.Eyck, 1960.

3.1.4 Az Katlılık – Kitlede Kademelenme

İnsan algı ve hareket imkanları ile sınırlı bir varlıktır. Bu nedenle insanın fiziksel çevre ve diğer insanlarla olan iletişimi belirli bir düzleme bağlıdır. Teorik olarak, kitlesel biçimleniş göz önüne alındığında, az katlı tasarımlar, iletişim yönü güçlü ve çevresi ile daha çok etkileşim içinde olan yapılardır.

Az katlı yapılardaki algılama kolaylığından kaynaklanan kullanıcı konforu, mekan hissini güçlendirecek ve mekanın sahiplenilmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, ihtiyaç programı ve arazinin şekline bağlı olarak, mümkün olduğu kadar az katlı tasarımlara gitmek, yapının daha kolaylıkla beslenmesini sağlayacaktır (Şekil 3.9).

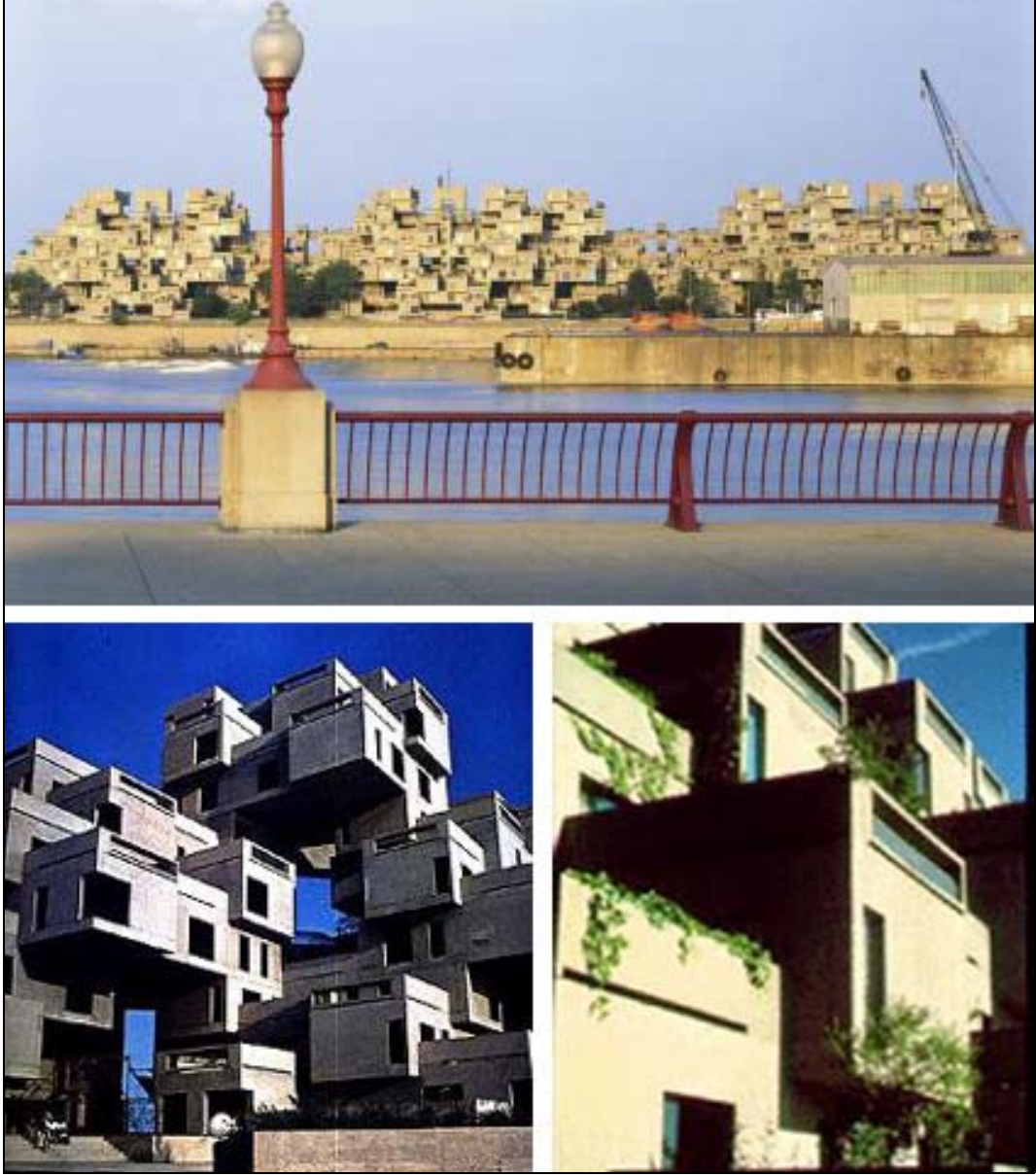

Şekil 3.9. Rokko Housing, Tasarımda topografyadan kaynaklanan bir kademelenmeye gidilmesi, Takenaka, Tadao Ando, 1993.

Az katlı yapılarda, düşey sirkülasyon yerine yataydaki sirkülasyon önem kazanmaktadır. Aynı düzlemde dolaşım yoğunluğunun fazla olması, insanın insanla olan iletişimini güçlendirecektir. Aynı zamanda az katlılık, ihtiyaç programı çeşevesince, çeşitli fonksiyonların biraraya gelişini kolaylaştırarak yapıya mekansal zenginlik de kazandırmış olacaktır.

Yapının plan düzlemindeki kitlesel biçimlenmesinin yanısıra, düşey özellikleri de, mekan yaşantısına birtakım katkılar sağlamaktadır. Arazinin ihtiyaç programını karşılayamadığı koşullarda, yapının yükselmesi kaçınılmazdır. Bu noktada yapılması gereken, yapının yükselirken bile insanın algılayabileceği bir düzeni olmasının sağlanmasıdır. İnsan ölçeğinin zorlanmaması açısından, mekan hissi oluşturacak şekilde, yapının belirli bir yükseklikten sonra kademelenmesi düşünülmelidir. İhtiyaç programından kaynaklanan, noktasal yükselen tasarımların kendi içlerinde kademelenmesi da biçimsel çeşitlilik sağlayabilir. Mekan organizasyonuna bağlı

olarak gelişen bu kademelenme, yapının durağan, homojen yapısını kırmaktadır (Şekil 3.10).

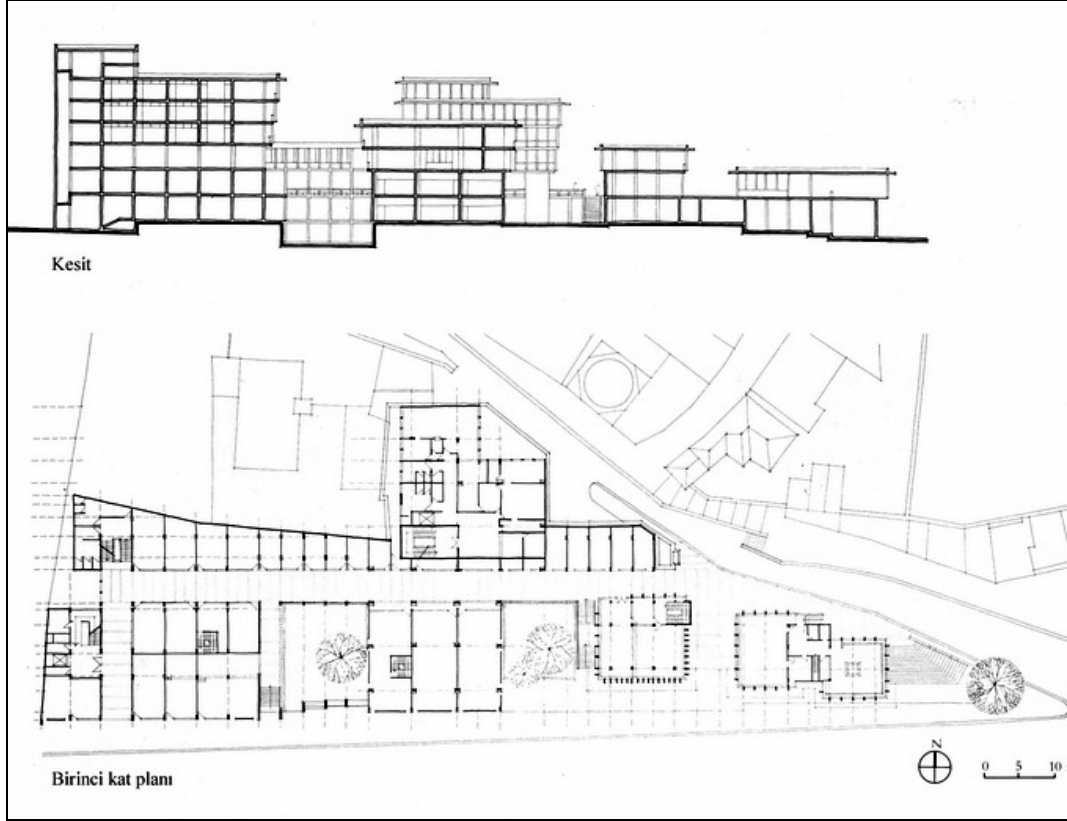

Şekil 3.10. Konut, Montreal, Kitlenin kademelenmesi ile silüette görsel, mekansal kurgu içinde biçimsel çeşitlilik yaratılması, Kanada, M.Safdie, 1967.

Yapıların çevreleriyle beraber düşünülmesi gerekliliği nedeniyle, mevcut dokunun az katlı olduğu bölgelerde yapıların fazla yükselmemesi hem var olan yapıları, hem de insanı ezmek açısından önemlidir. Bu nedenle, özellikle tarihi dokuya sahip bölgeler ve konut alanlarında az katlılık tercih edilmelidir.

İnsanların yapının üzerine çıkarılması ile mekanlar arası birliktelik kurulduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu, insanın yapıyı çeşitli açılardan algılamasını sağlamakta ve

insan yapıyı veya yapı grubunu kendi algılayabileceği boyuta indirgemiş olmaktadır. İnsani ölçek çerçevesince insan mekanı ne kadar kolay algılıyor ve sahipleniyorsa, tasarım o kadar başarılı sayılmaktadır. Böylece, yapının fonksiyonlarını barındıran kabuğun aynı zamanda fiziksel olarak dış mekan oluşturması, mevcut çevreye göre biçimleniş ek, temel bir kavram olarak mimari tasarımı etkilemelidir. (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. SSK Zeyrek Tesisleri, Kitlenin arkadan öne doğru azalan şekilde kademelenmesi sayesinde yapının yoldan yürüyen insanları ezmeyen bir yaklaşım sergilemesi, İstanbul, S.H.Eldem, 1964.

3.1.5 Dış Mekan Ve Zemindeki Hareketin Bina Dış Yüzeylerinde Devamının Sağlanması

Alışılabilmiş mekan yaşantısının sürdüğü düzlem zemin düzlemidir. Bu nedenle yapının çevresiyle ilişkisinin zenginliğine bağlı olarak, yapı kitlesinin zemin düzlemiyle sıkı biçimde ilişkili olması tasarımda önem kazanmaktadır.

İnsanda mekan duygusunun oluşması, mekan zenginliğine bağlıdır. Bu da insan-insan ilişkisinin rahat kurulabildiği alanlarda geçerlilik kazanmaktadır. İnsanın görme, duyma ve konuşma mesafeleri ile sınırlı olması nedeniyle, belirli mesafeden

sonra ilişki kopabilmektedir. Çok katlı bir yapıda, insanın algı mesafesi ikinci katın üzerine çıkıldığında azalmaktadır.

Bu durumda, çevrenin veya yapının bir bütün olarak algılanması için, insanın yer değiştirmesi gerekmektedir. Bu değişim yatay hareketlerle olduğu gibi düşey hareketlerle de olabilir. İnsana bu olanağı sağlayacak şekilde kesit ve kitle çözümlerine gidilmesi ve yapının dışarıdan veya içerden üzerine çıkılmasının, zemin düzleminin yapıyla güçlü bir biçimde bütünleşmesine olanak sağladığı görülmektedir (Şekil 3.12).

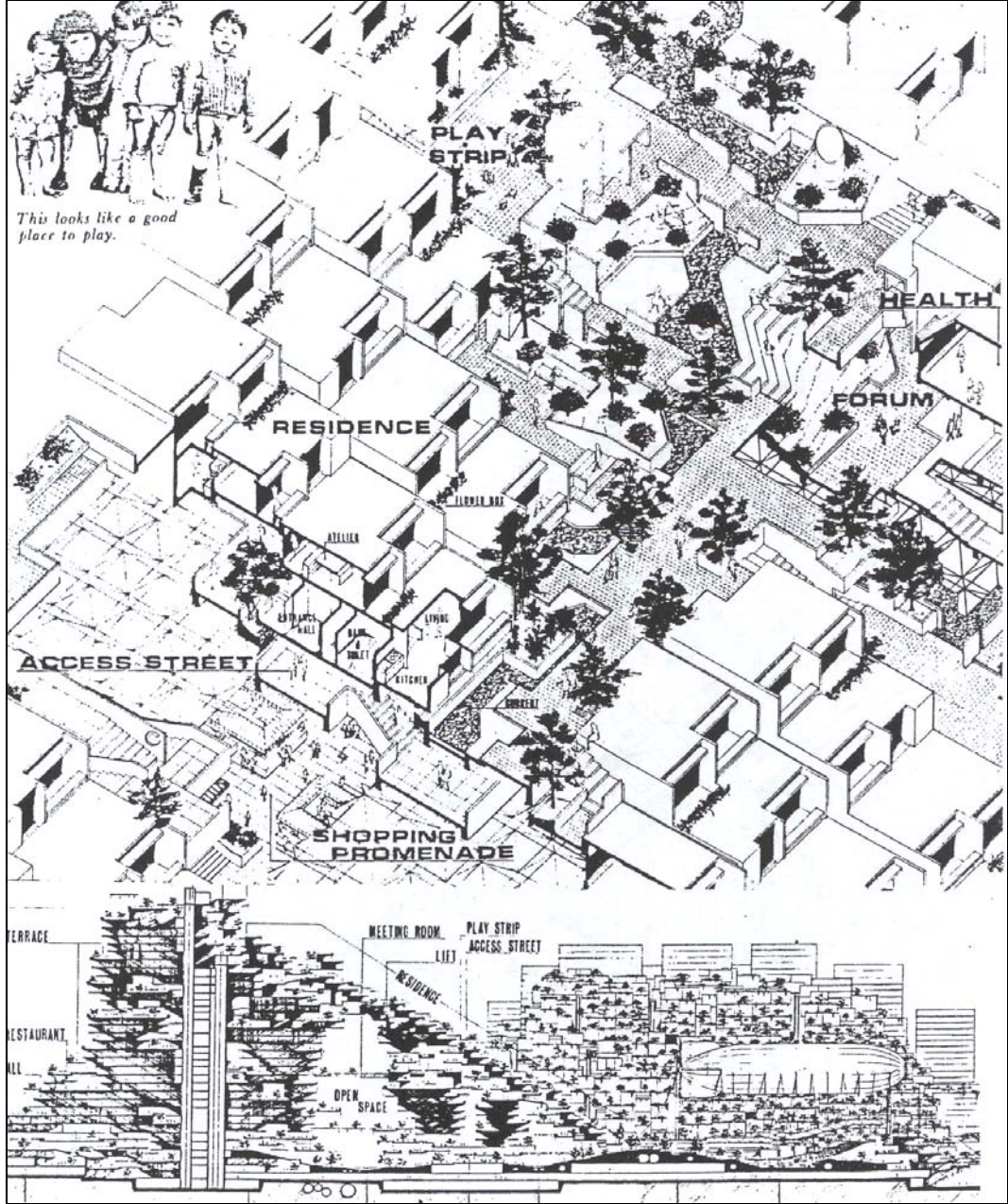

Şekil 3.12. Georges Pompidou Kültür Merkezi, Yapıda sirkülasyonun dış yüzeyde devam ettirilmesi, Paris, Fransa, R.Piano, 1977.

Yapı kesitinin, yapının üzerine çıkılabilecek şekilde düzenlemesi mekan yaşantısı açısından da önem taşımaktadır. Bu mekanlar aynı zamanda toplayıcılık özellikleri nedeniyle bir yandan aktiviteleri destekleyici olmakta, bir yandan da yapı içi kullanımlara ilgiyi arttırmaktadır.

İnsanların yapının üzerine çıkarılması ile mekanlar arası birliktelik kurulduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu, insanın yapıyı çeşitli açılardan algılamasını sağlamakta ve

insan yapıyı veya yapı grubunu kendi algılayabileceği boyuta indirgemiş olmaktadır. Böylece, yapının fonksiyonlarını barındıran kabuğun aynı zamanda fiziksel olarak dış mekan oluşturması, mevcut çevreye göre biçimlenişe ek, temel bir kavram olarak mimari tasarımı etkilemektedir. (Şekil 3.13).

Şekil 3.13. Japanese Architecture Konut Yarışması, Konut kompleksindeki sirkülasyonun çeşitli biçimlerde yapının üzerine çıkarılması, Mihara, Funakubo, Hasegawa, Özel Ödül, 1974.

3.1.6 Yapının Görsel İlişkilere Olanak Sağlaması

Cephe, yapı iç mekanı ile dış mekan arasında fiziksel bir arakesit unsurudur; iki mekanı ayırıcı veya bağlayıcı özellik taşıyabilir. Bu noktada önemli olan kavram şeffaflık olmaktadır. Şeffaflık mekanın çevresi ile görsel ilişki kurmasında öne çıkmakta ve insan hareketine bağlı olarak iç ve dış eylem sürekliliğini sağlamaktadır. İnsanın yapı veya yapı grubunun bir bütün olarak algılamasına olanak sağlamaktadır.

Şeffaflık kullanıcıların mekanın içindeyken çevreyi algılayabilmesine de olanak verir. Kimi zaman bunun tam tersi de söz konusu olur ve binaya yaklaşan bir insan, yapıyı daha önceden algılayabilir. Şeffaflık tasarımın iç mekanı ile dış mekan yaşantısının birlikteliğinden kaynaklanan bir zenginlik unsurudur (Şekil 3.14, 3.15). Aynı zamanda yapının görsel çeşitliliğini de arttıracak bir özelliğe sahiptir.

Şekil 3.14. St. Benno Orta Okulu, Mekanın çevresi ile görsel ilişki kurmasını sağlamak amacıyla şeffaflığın ön plana çıkması, Dresden, Almanya, G.Behnisch, 1996.

Şekil 3.15. Konaklama Evi, Mekandaki iç yaşantının çevresi ile görsel olarak bütünleşmesi, Cape Town, Güney Afrika, Gaap Architects, B.Lewis, 1996.

3.1.7 İşlevsel Çeşitlilik

Yapının çevresi ile ilişkisi görsel olduğu kadar işlevsel de olmalıdır. Yapının insanlar tarafından sahiplenilmesi bu özelliklerin ortak kullanımı ile güçlenmektedir. İnsan hareketlerinin yönlendirilmesi, yapılaşma düzenine bağlıdır. Yaya akışının binanın zemin katı ile beslenmesi, alanın yaşanılır olmasını sağlar. İç içe geçmiş olan yapılaşma ve yaya hareketi daha heyecan verici alanların oluşmasını sağlamaktadır. İç mekan ile dış mekanın tasarımı bir bütün olarak düşünülmelidir (Şekil 3.16).

İhtiyaç programının yaşama geçirilişinde en önemli nokta yapının çevresi ile aynı düzlemde olduğunun göz ardı edilmemesidir. Buna göre;

- Binanın türüne ve ihtiyaç programına bağlı olarak zemin katın çevresi ile ilişkili fonksiyonlarla çeşitlendirilmesi,
- Çekici nitelikteki fonksiyonlara önemli dış mekanları sınırlandıran cephelerde yer verilmesi,
- Fonksiyonun, taşma yoluyla çevresi ile ilişki içine sokulması,
- Yapı çevresinin aktivitelerle beslenmesi,

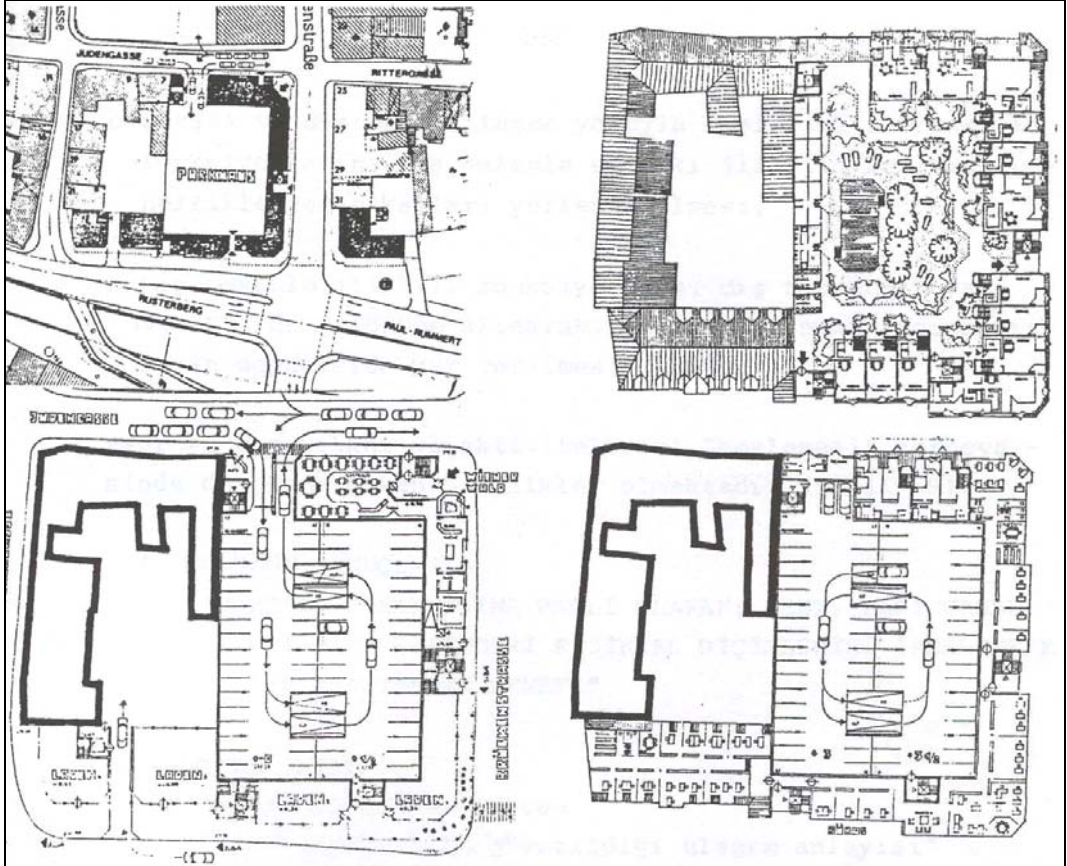
ön plana çıkan özellikler olmalıdır.

Şekil 3.16. Banka Binası, Yapının zemin katının çevreyi besleyecek şekilde kafe, sergi mekanları şeklinde düzenlenmesi, Friedrichswall, Hannover, G.Behnisch, 2002.

İnsan algısında çeşitlilik önemli bir unsurdur. Çeşitliliğin mimari açıdan en iyi sağlanabileceği alan ise renkler, malzeme ve işlevsel tercihleridir. İnsanın bir yapıya yaklaşırken ilk dikkat ettiği nokta renktir. Bu aynı zamanda yapının insan gözünden ilk etkisidir. Renkler ve malzeme birleştiği zaman ortaya yapının kıyafeti denilen bölümü ortaya çıkar; bunlar insan için önemli olduğu kadar yapı için de büyük önem taşır.

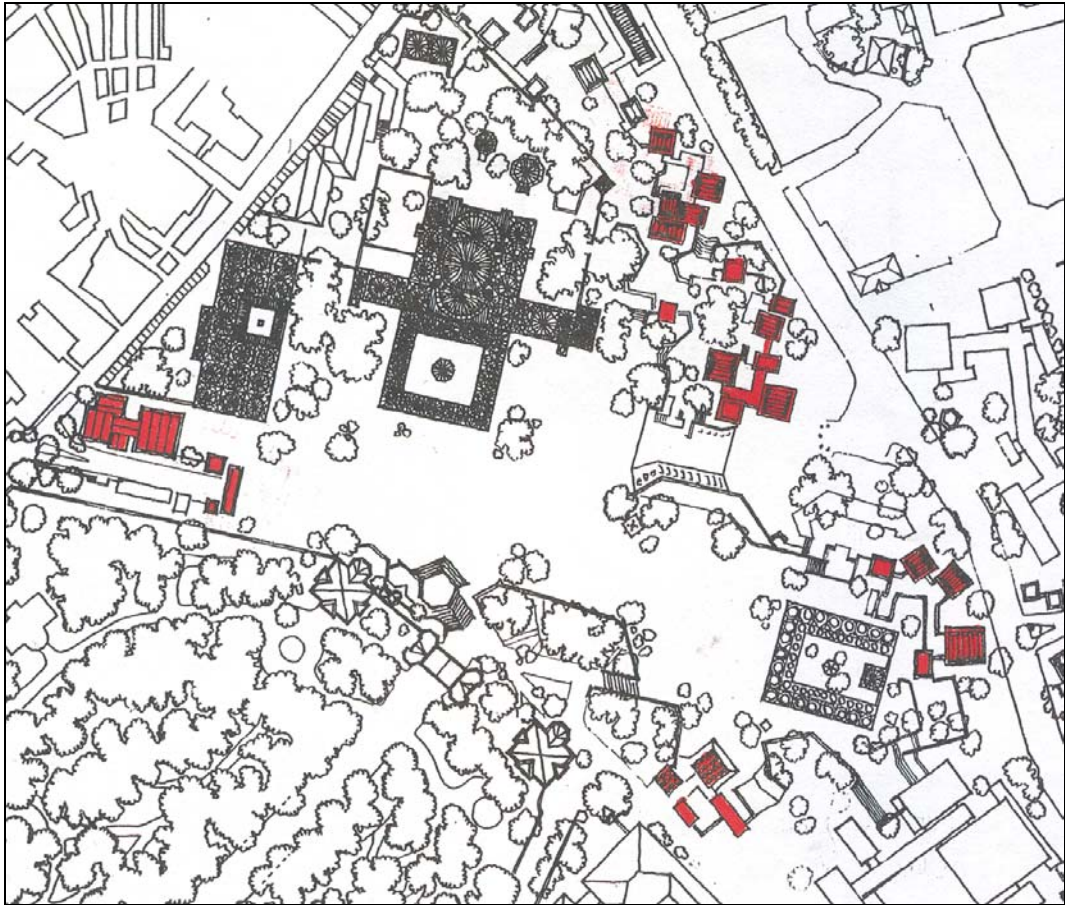
Yapı içinde veya dışında kullanılan her malzeme ya da renk yapının çevresine sunduğu bir tarzı ifade eder. Projelerde her eleman belirli bir yer ve işlev için tasarlanır. Konstrüksiyon elemanları formlarına, malzemelerine ve detaylarına göre seçilir. Yüzey özellikleri çeşitlendirilir: pürüzlü ya da ince; yuvarlak hatlı ya da köşeli; sıcak ya da soğuk görünümlü; zarif ya da kaba olabilir. Mimari tasarımlarda renkler de oldukça dikkatli biçimde seçilmelidir: çok büyük mekanlarda pastel tonlar kullanılması mekanın eziciliğini azaltır. Bir rengin farklı tonlarının kullanılması ise duysal anlamda mekanın algılanmasını kolaylaştırır (Şekil 17).

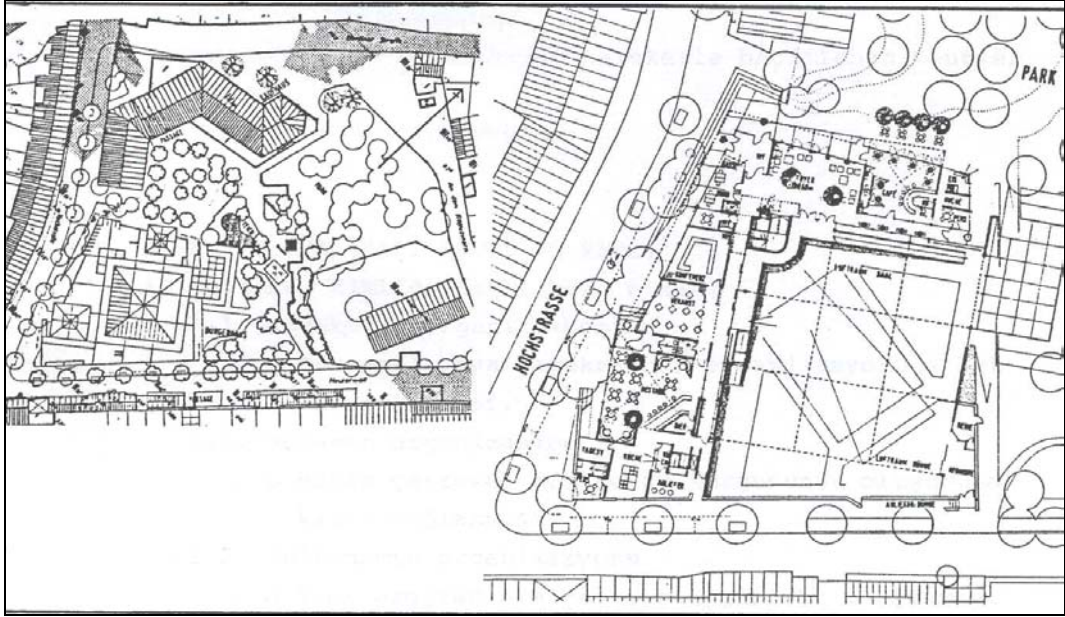
Şekil 3.17. Schweinfurt katlı otoparkının çevreyi besleyecek şekilde çarşı fonksiyonu ile birlikte çözümü, Romberger, Dotterweich, 1983, 2. Ödül.

Işığın bina içinde dolaşması ışık ve gölge oyunları ile formları ve malzemeleri canlandırır. Işık camlı bir salondan, büyük bir cam yüzeyden ya da bir çatı ışıklığından binaya sokulabilir.

Yapının canlılığını koruyabilmesi için fiziksel ve işlevsel özelliklerinin bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Yapının insanları çeken çeşitli aktiviteler ile zenginleştirilmiş olması, yapının kullanımını arttırmaktadır. Çeşitlilik, karma fonksiyonların kullanımı ile mümkün olmaktadır. Açık alan düzenlenmesinde, alan çeşitli aktivitelerle zenginleştirilmiştir. Bunlar; sinema, kafe, dükkan, sergi alanı, kütüphane gibi sosyal alanlardır. Proje içinde düzenlenmiş olan aktiviteler her kesimden kişiye hitap etmektedir. Fonksiyonlar sadece belirli bir kullanıcı grubunun değil, çevrenin de hizmetine sunulmuştur. Böylece, yapı grubundaki işlevsel çeşitlilik sayesinde çevrenin sürekli canlı kalması da sağlanmış olacaktır (Şekil 3.18, 3.19).

Şekil 3.18. İstanbul Bayezıt Meydanı Proje Yarışması, Büyük kamusal alanın içine serpiştirilmiş, fiziksel ve biçimsel çeşitlilik oluşturan uydu öğelerin çevreyi beslemesi, İstanbul, T.Cansever, 1957, 1.Ödül.

Şekil 3.19. Euskirchen Halk Evi, Çevre ile ilişkili fonksiyonların yaya hareketlerini besleyecek şekilde konumlandırılması, Geller-Muller, 1985, 1.Ödül.

3.1.8 Katılım ve Değişime Elverişlilik

Bir yapı veya yapı grubunun, kullanıcı ve çevresel faktörlerin etkileri ile değişime açık olmasıdır. Görülen çeşitli eskimelerin türlerinin saptanması, yapıların uzun süre fonksiyonlarını sürdürebilmeleri için bu sonuçları öteleyebilecek verilerin belirlenmesi gerekmektedir. Değişim, mimari yapının beklenen yaşam süresi içinde bir ya da birkaç kez gerçekleşebilir.

Biçimlendirme, değişebilir - uyarlanabilir bir sistemin geliştirilmesi anlamına da gelmektedir. Yapıdan farklı büyüklükteki ihtiyaç programlarına olanak sağlaması, zaman içinde oluşacak değişimlere ve gelişmelere cevap verebilecek bir kurgu oluşturulması beklenmektedir. Bu kurguya dayanarak değişen bölge, fiziksel çevre, iklim ve arsa verilerine ve mevcut yapıların büyüme koşullarına uygun, farklı mimari şemaları kurma potansiyeline sahip esnek bir sistem oluşturmalıdır.

Değişen koşullara hızla uyum sağlayabilecek, güncel sorunlara pratik çözümler üretebilecek bir yapı düşünülmelidir. Yapının köklü değişikliklere ya da sosyal ve ekonomik yapıya bağlı olarak doğan değişimlere çabuk tepki verebilecek, kısa dönemli çözümler üretebilecek bir niteliğe kavuşturulması amaçlanır. Yine de, ana tasarım ilkeleri ve teknik koşullara bağlı birtakım sınırlar olduğu unutulmamalıdır.

Fiziksel değişiklik yapılmadan mekanın yeni işleve uydurulabilmesi de önemlidir. Değişimin parametreleri mekan organizasyonu, mekan ölçüleri ve mekandaki açıklıkların yeri ve oranıdır. Bunların her biri mekanın esneklik düzeyini, dolayısıyla da kullanım kalitesini belirler; bunlar tasarımdan gelen özellikler olmakla birlikte, değişime uygunluğun ölçüsü zaman içinde ortaya konabilir.

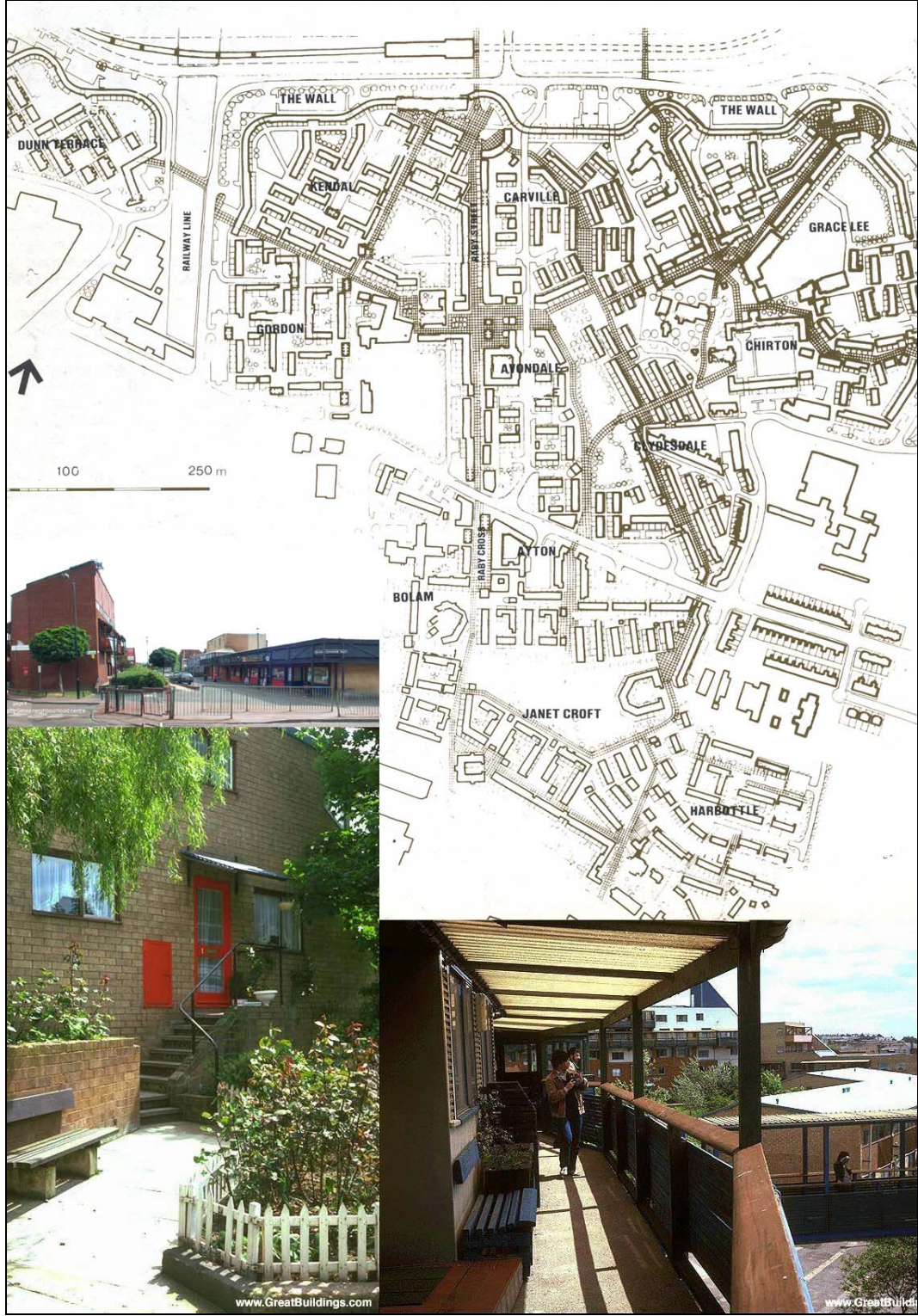
Değişmeyen elemanların (taşıyıcı sistem, bina sistemleri vb.) tasarlanmasında ise konumlandırma, ölçülendirme gibi faktörler tasarıma etki eder. Değişebilecek elemanların planlanması, değişemeyecek parçaların tasarımla belirlenen bu özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır [39, ss. 80 – 119].

Hollanda' nın Delft kentinde, prensip olarak henüz tamamlanmamış durumda sekiz prototip ev inşa edilmiştir. Plan büyük ölçüde belirsizdir; böylece kullanıcılar oturacakları, çalışacakları ve uyuyacakları mekanları kendi istekleri doğrultusunda şekillendirebileceklerdir. Ailenin yapısı değiştğinde, ev yeniden düzenlenebilir ve belli bir ölçüde genişletilebilir. Tasarım, 'bitmemiş bir iskelet' olarak düşünölmelidir. Bu iskelet, herkesin kendi ihtiyaçlarına göre tamamlayabileceği bir yarı-üründür. Tasarım, günümüzün baskın konut klişelerinden uzaklaşmak üzere atılmış bir adımdır (Şekil 3.20).

İngiltere'deki Byker bölgesindeki yerleşim alanı da kullanıcı katılımına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Byker bölgesi 1980' lerdeki hızla değişen ekonomik şartlar, nüfus yoğunluğu ve suç oranındaki artış yüzünden insanların kentin merkezinden uzaklaşmaları sonucu kurulmuştur. Burada yaşayan halkın büyük bir kısmının yaşantılarını değiştirmek ve yeniden organize etmek istemeleri kişilerin yeni yerleşim alanları oluşturmalarına neden olmuştur. Erskine'nin tasarladığı yerleşim konsepti aceleci davranılmadan, bölgede yaşayan halkın fikirleri doğrultusunda, kültür düzeylerini koruyup daha ileri götüreceğ şekilde düzenlenmiştir. Geliştirilmiş kentsel yenileme projesinin temel ilkesi, planlama safhasının, bölge halkının beklentileri doğrultusunda uygulanmasıdır. Erskine, bu konu ile ilgili anketler hazırlamış ve bunların sonucu bölgedeki insanların taleplerini belirlemiştir. Geleceğin kullanıcılarını yaratmak amacı ile bölgenin insanları ile yapı biçimi, kullanılacak renkler, malzemeler konusunda ilişkili olarak çalışılmıştır. Byker bölgesi komşuluk ilişkilerinin kontrolünün sağlanabildiğı ufak alanlara bölünmüştür. Bölgedeki dolaşım sistemi yaya trafiğine göre kurulmuştur. Yürüyüş yolları insanların birlikte olmaları için olanaklar sunmaktadır (Şekil 3.21) [40].

Şekil 3.20. Sekiz Deneyisel Ev, Kullanıcıların oturacakları, çalışacakları ve uyuyacakları mekanları kendi istekleri doğrultusunda şekillendirebilecekleri esnek bir tasarım yaklaşımı, Diagoon, Delft, Hollanda, H.Hertzberger, 1971.

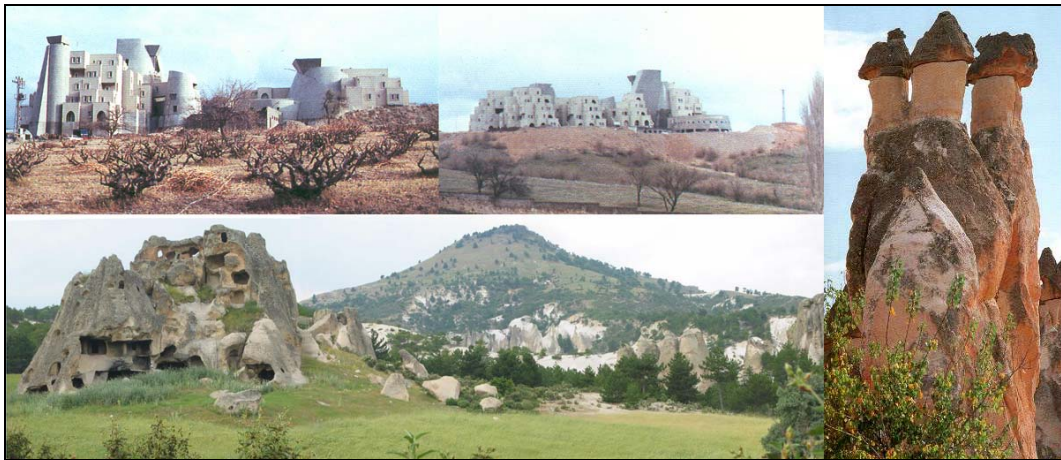

Şekil 3.21. Konut Yerleşkesi, Bölgede yaşayan halkın katılımını destekleyen, onların fikirleri doğrultusunda, kültür düzeylerini koruyup daha ileri götürecek şekilde düzenlenmiş, ortak alanlarla zenginleştirilmiş interaktif bir yerleşim konsepti, Byker, Newcastle, İngiltere, R.Erskine, 1974.

3.1.9 Kültürel Sürekliliğin Sağlanması

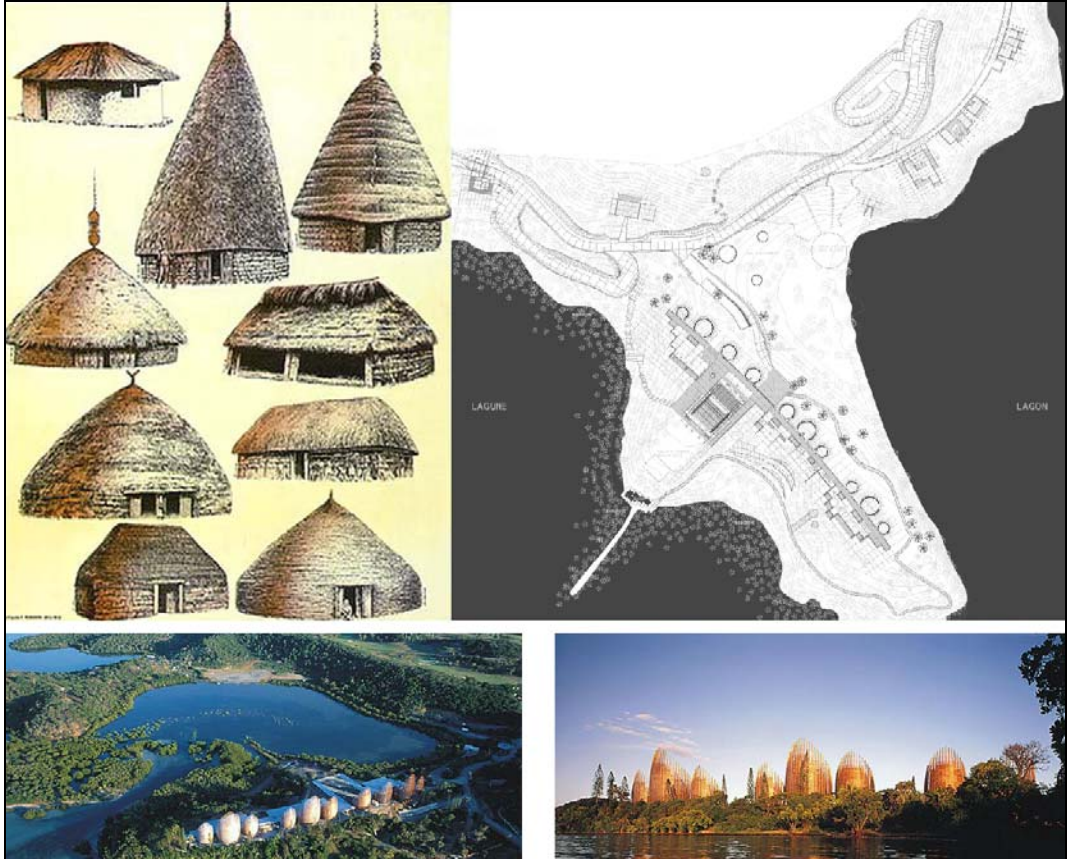
Fransız mimarlık yasası "Mimarlık kültürünün bir ifadesidir" maddesi ile başlamaktadır. Bu tümcenin başka bir ifadesi de, mimarlık olayının kültürel yapıdan soyutlanamayacağı gerçeğidir. Yapılar ve kentlerin fiziki varlıkları ile kültür üzerinde yadsınamaz etkileri bulunmaktadır.

Zengin bir kültür mirasına sahip olan yerleşim alanlarında değişen sosyo-kültürel, ekonomik ve politik şartların yanında zengin bir gelenek, görenek, inanç ve değerler sistemi geçerliliğini korumaktadır. Bu noktada kültürel süreklilik oldukça önemlidir. Çünkü yaşam şekli, değer yargıları ve kültür birikimi için yapıcı veya yıkıcı nitelik kazanabilen yapı çevresi ve kültür arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Ancak kültürel süreklilik sadece geleneksel çevrelerin fiziksel görünümlerini korumakla sağlanamamaktadır. Asıl önemli olan, mekan organizasyonu ve kullanımındaki anlam ve sembolik değerlerin, tipolojik düzenin anlatım bulduğu karşıtlıkların korunabilmesi, özünü kaybetmemesidir. Kültürel süreklilik ve kimlik adına titizlikle korunması gereken mimari miras örneklerinin aynen yinelenildiği durumlarda, çağın dışında kalma tehlikesi doğmaktadır. İki yüzyıl önceki toplumsal gereksinime göre yapılmış yapı veya yapı gruplarının bugünün yaşamsal işlevlerini karşılayamayacağı unutulmamalıdır. Yapılması gereken, yeni yaratılmakta olanın geçmiş kültür ile bağlarını kurmak ve geçmişe ait simgesel öğeleri yeni tasarımda yansıtmak olmalıdır. Nevşehir’ de yapılmış olan bir otelde, mimar yörenin özelliği olan peri bacalarını simgesel olarak tasarımına yansıtmıştır. Bir sokak üzerinde tasarlanan otel içindeki tüm mekanlarda, çevredeki kültüre yönelik göndemelere rastlanmaktadır (Şekil 3.22).

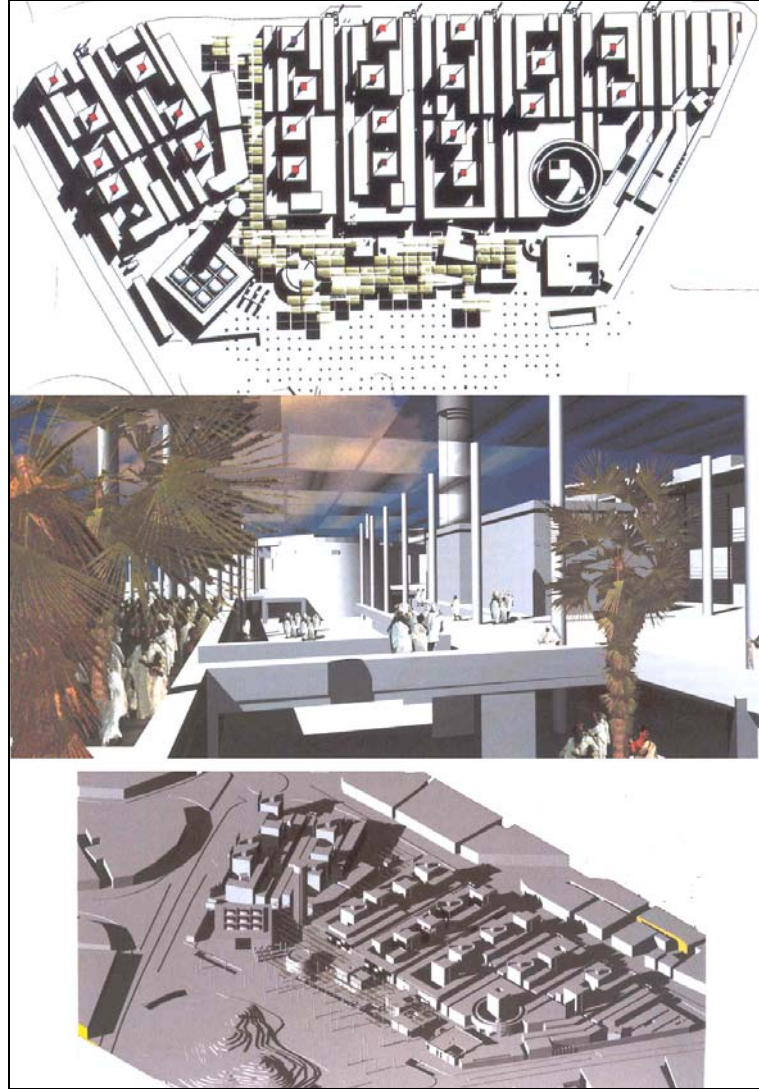
Şekil 3.22. Peri Tower Otel, Çevrenin kültürünü simgeleyen Peri bacalarına göndemeler yapan tasarım, Nevşehir, M.Karaaslan, N.Karaaslan, 1988.

New Caledonia'daki Kanak kültürünü öne çıkarmayı amaçlayan ve herbiri farklı boyut ve işlevlere sahip olan on "ev" de kültürel sürekliliğin sağlanmasına yönelik bir yaklaşım sergilemektedir. Projenin tasarımcısı Renzo Piano tasarım anlayışını şöyle açıklamaktadır: "Proje konusundaki temel zorluk, bir kültüre, onun gelecek ve tarihine, geçmişine, bugününe, geleceğine ve duyarlılıklarına saygı göstermektir. Bu da Avrupa teknolojisi ve deneyimini, Kanak kültürünün gelenek ve beklentilerinin hizmetine sunmak demektir. Ancak tasarım hiçbir şekilde bu kültürün bir kopyası ya da tamamen yabancı bir modeli empoze etmek şeklinde gerçekleşmemelidir. Temel düşünce basit bir replika ya da tarihsel bir restitüsyon yaratmak değil, eskimiş de olsa yeni kültürü ve ona ait sembolleri yansıtmaktır. Kanak kültürünü anlamak bu proje için hayati önem taşımaktadır. Bu da geleneksel malzemeler ve yapım tekniklerinin kullanılması ve rüzgar, ışık, bitki örtüsü gibi belirli doğal elemanların kullanımını bereberinde getirmektedir. Caledon kulubelerinin strüktürü ve işlevselliği gerek mimari gerekse sosyal açıdan adapte edilmiş olduğu görülmektedir" (Şekil 3.23) [41].

Şekil 3.23. Jean - Marie Tjibaou Kültür Merkezi, Kanak kültürünü öne çıkarmayı amaçlayan ve bu kültüre ait sembolleri kullanarak yapılan tasarım, Noumea – New Caledonia, R.Piano, 1998.

Mekke'deki konaklama kompleksi projesi de İslam şehirlerinin kültür ve yaşam tarzının fiziksel bir yansımasını sunmaktadır. Yoğun kent dokusu ve iç içe geçmiş mahalleler, bu şehrin hem bir çöl yerleşimi, hem de İslam kenti olarak kaynaşmış ikili kimliğini vurgulamaktadır. Yapılar ve yapı gruplarının oluşturduğu mahalleler, insanların bir araya gelebileceği mekanlar ve gölgeli sokaklar oluşturmakta ve bu da halkın günlük yaşantısının geçtiği fiziksel ortamı tanımlamaktadır. Projede, halkın geçmişten gelen yaşam tarzının sürekliliğini sağlamaya yönelik bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Proje, Mekke'nin tarihsel kimliğini yeniden yorumlayan, bu kimliğin şehirselleştirilmesi için proje alanına taşıyan bir tasarımıdır. Bu doğrultuda, İslam ve Arap kentinin geleneksel dokusu yeniden yorumlanarak çağdaş yerleşim grupları geliştirilmiştir (Şekil 3.24).

Şekil 3.24. Konaklama Kompleksi, İslam şehirlerinin kültür ve yaşam tarzının fiziksel bir yansımasını sunan tasarım, Mekke, C.İlhan, B.Derman, T.Hadi, D.Derman, 2000, 1.Ödül.

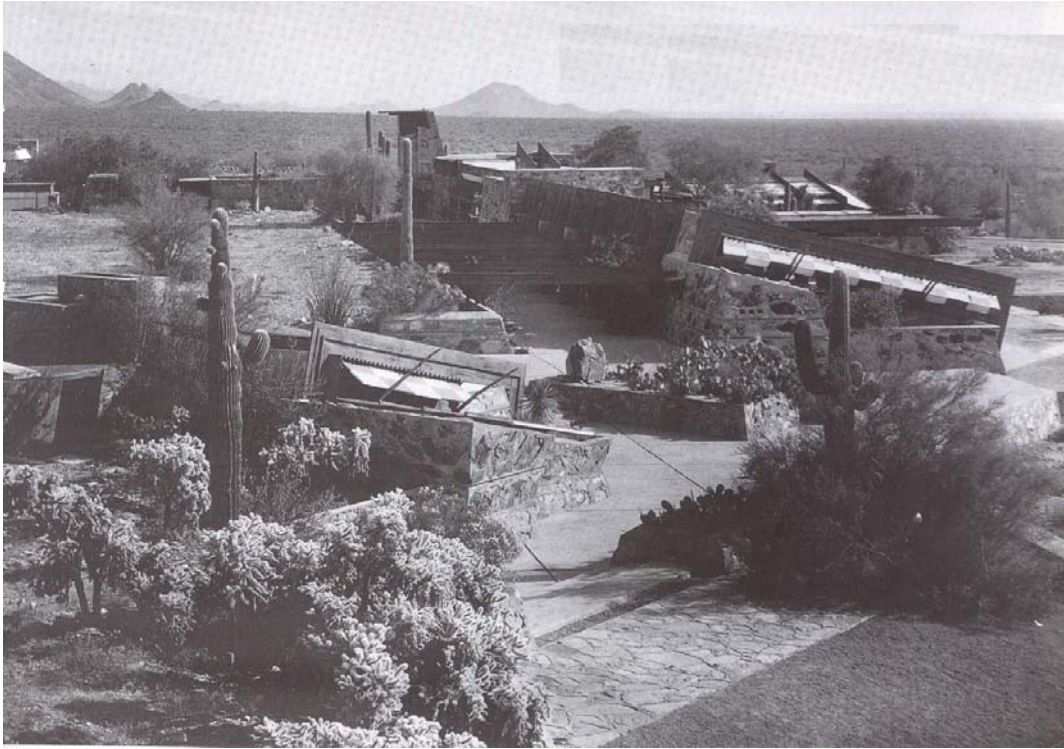
3.1.10 Doğa Ve Peyzaj Unsurlarından Yararlanma ve Bütünleşme

Tasarım aşamasında yapının şekillenmesi, peyzaj düzeniyle de ilgilidir. Doğal çevre ile yapının bütünleşmesi, alanın yaşanılır olmasını sağlar. İç içe geçmiş olan yapılaşma ve peyzaj hem heyecan hem de huzur verici alanların oluşmasını sağlamaktadır.

Yapının peyzaj elemanları ile bütünleşmesi;

- Doğal çevre içinde yapının peyzaj unsuru olarak ele alınması (Şekil 3.25),
- Yoğun yerleşim bölgelerinde kentin ferahlama noktaları haline getirilmesi,
- Mevcut peyzajın yapı veya yapı grubunun içine akıtılması,

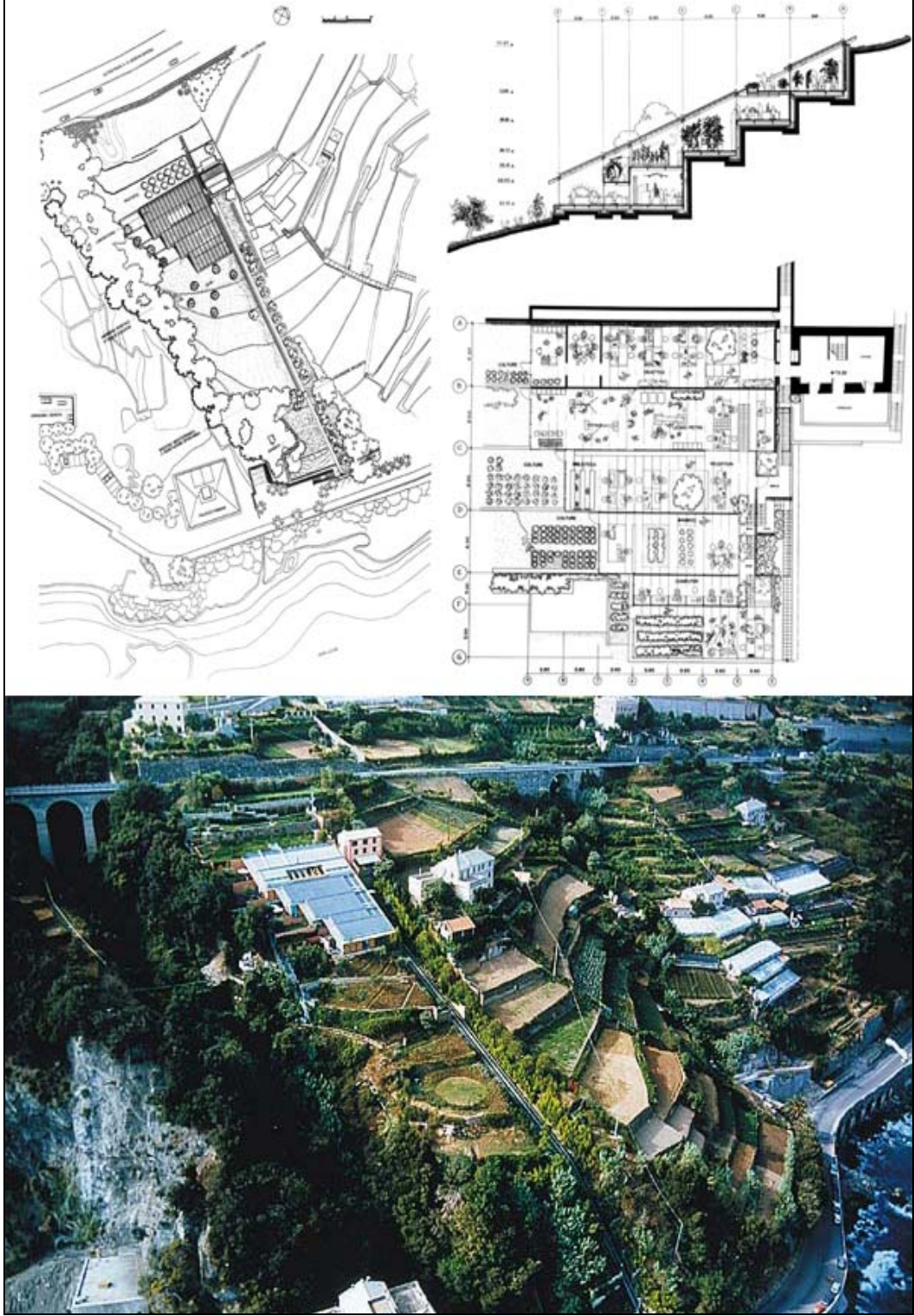
ile mümkün olmaktadır.

Şekil 3.25. Konut, Peyzaj ile yapının bütünleşik olarak düşünüldüğü bir çözüm, Taliesin, Britain, F.L.Wright, 1937.

Renzo Piano' nun Genova' da yer alan mimari atölyesi, yeşille çevrelenmiş, denize bakan ve çevresine özen gösteren bir tasarımdır. Tamamen camdan inşa edilmiş olan yapının sadece çatı strüktürü lamine ahşaptan oluşmaktadır. Yapı deniz tarafından çevrelenen bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Çevresi ile bütünleşik olan

yapıda huzur ve sessizlik hakimdir. Yapının denize bakan eğimli terasları camdan inşa edilmiştir. Bunlar yapının bulunduğu kentteki geleneksel seraların kopyalarıdır. Yapı da içeriye taşan bitkileri ile devasa bir sera gibi görünmektedir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26. Atölye, Peyzajın topografyaya göre şekillendirilerek tasarım ile bütünleşmesini amaçlayan çözüm, Genova, İtalya, R. Piano, 1991.

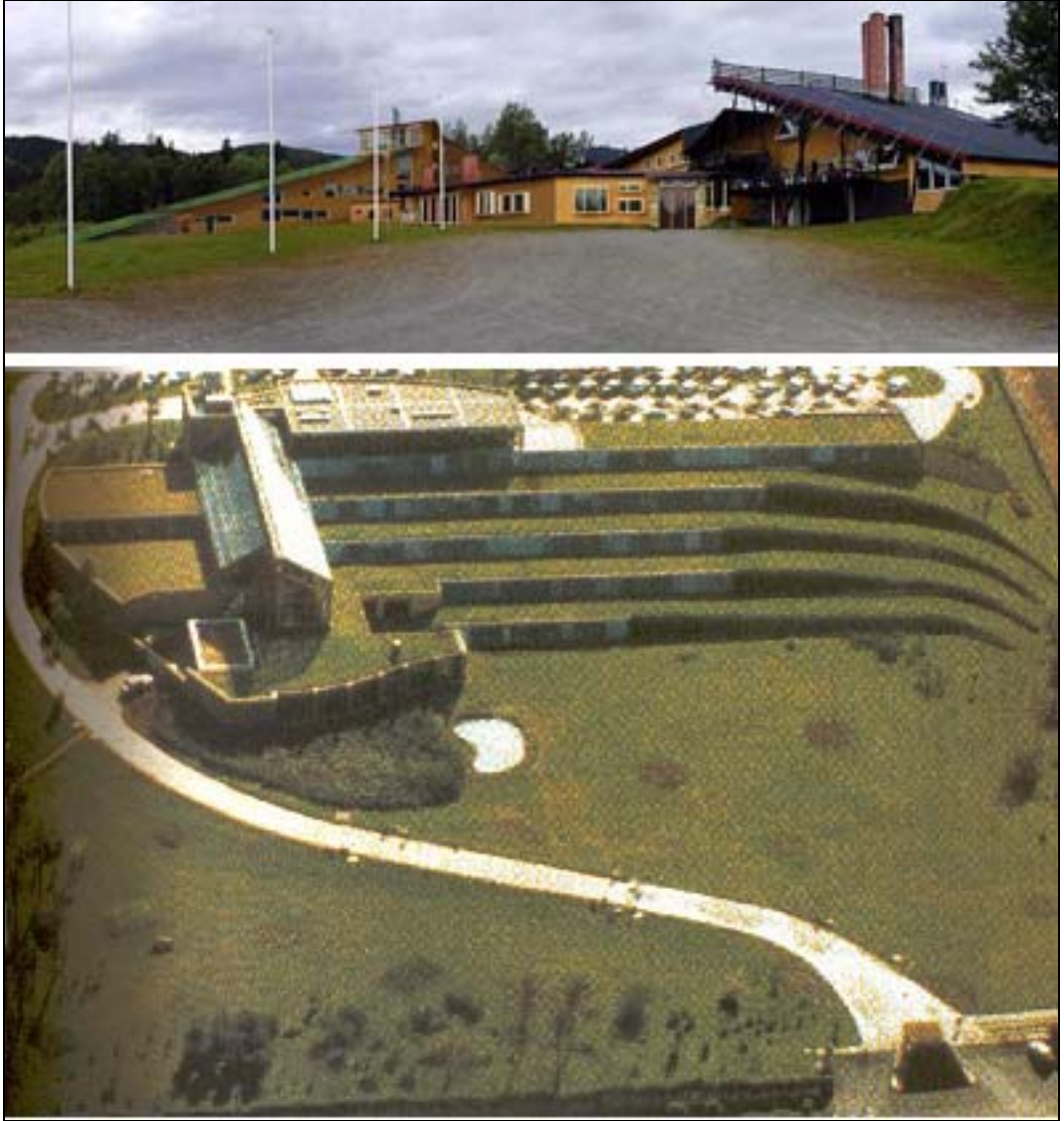
Peyzajın yapının veya yapı grubunun merkezi elemanı olarak da kullanılması mümkündür. Bu durumda orta bahçeye ulaşım, tüm çevre yapılardan sağlanabilmekte ve yapılar avludaki sakin ortam ile dışarıdaki şehrin gürültüsü arasında izolasyon görevi görmektedir. İç ve dış mekanlar arasındaki bağlantı ise ince kanallar ile sağlanmaktadır. (Şekil 3.27).

Şekil 3.27. Konut, Peyzajı tasarımın merkezinde tutarak, tasarımın peyzaja göre şekillenmesini sağlayan çözüm, Paris, Fransa, R.Piano, 1991.

Çevrenin uygun olduğu bölgelerde, mevcut peyzajın binanın içine akıtılması da mümkündür; bu durumda bitki örtüsü ve su öğeleri yapının içine alınır. Doğal çevre ile sağlanan iletişim kullanıcı açısından pek çok imkan yaratır. Açık havada oluşturulan teraslar, ağaçlar ve çalılar bahçede doğal bir barınak oluşturur. Böylece kullanıcılar hayal dünyalarını ve sosyal bilinçlerini geliştirebilirler.

Peyzaj elemanları sadece zemin kat düzleminde yapı ile bütünleşmez. Peyzaj kimi zaman binayı sarar, üzerine çıkar, içine girer. Yapı ile peyzaj bir bütün olarak ele alındığı takdirde yaşanılan alan da bir bütün olarak tanımlanabilir (Şekil 3. 28, 3.29).

Peyzajın topografyaya uygun olarak yapının üzerine çıkarak yapıyı sarması.

Şekil 3.28. Otel, Borga Fjall, İsveç, R.Erskine, 2002.

Şekil 3.29. Agro Park, Fas, Patrick Collier, 1991.

3.2 İnsani Tasarım Endeksi

3.2.1 İnsani Tasarım Endeksi Tanımı

İnsani veriler odaklı kriterler demetinin, tasarım aşamasında sağlamasının yapılması ya da inşa edilmiş çevrenin değerlendirilmesi için bir matris hazırlanmıştır. Matrisin bir yönünde kriterler sıralanmakta, diğer yönünde ise proje yer almaktadır. Değerlendirmede proje, her kritere göre sıfır (yetersiz) ile dört (çok iyi) arasında puanlanmaktadır. Böylece eksik yönlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Matris, birden fazla sayıda projenin bir arada değerlendirilebilmesine de olanak vermektedir. Bu durumda, matrisin bir yönünde kriterler, diğer yönünde “n” sayıda proje (P1, P2, P3,...,Pn) sıralanacaktır.

Mevcut yapıların matriste değerlendirilmesi sonucunda ise, bunların insanın beklentilerini karşılamayan yönleri belirlenerek iyileştirilmeleri söz konusu olabilecektir.

3.2.2 İnsani Tasarım Endeksinin Uygulaması

Tasarımların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla oluşturulan matris, insani unsurlarının ön planda olması nedeniyle, “Yaşlılar Evi” konulu uluslararası mimari proje yarışması özelinde uygulanmıştır.

Yarışma, gelişmiş toplumlarda giderek nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlılar için mimari çözümler üretilmesini amaçlamaktadır. Mimarlardan, onbin metrekarelik bir alanda, altmış kişilik bir konut yerleşmesi tasarlamaları istenmiştir. Programda konut birimlerinin yanı sıra yönetim, spor, eğlence, sağlık, ibadet mekanları ile hizmet birimleri yer almaktadır.

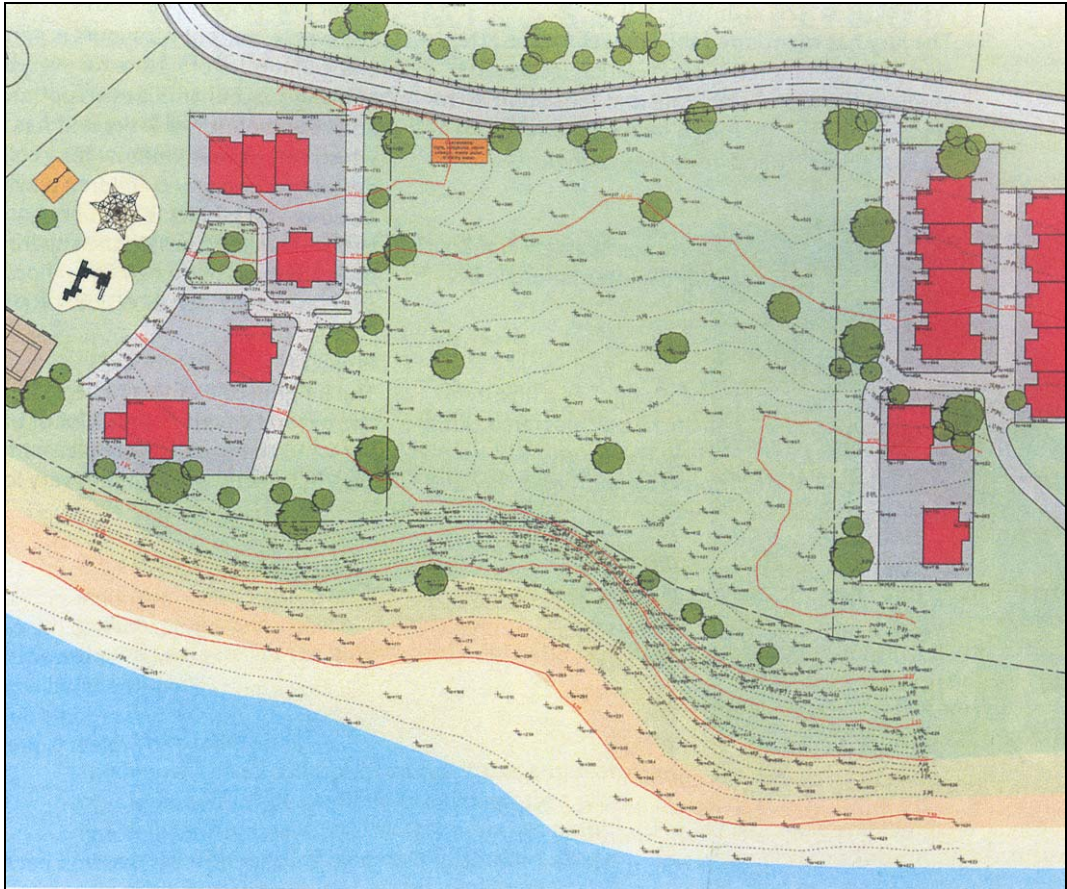
Yarışmacılardan tüm dünyada geçerli olabilecek bir çözüm üretmeleri beklenmiş ve yarışma alanı olarak, güney yönünde denize açılan hayali bir arazi öngörülmüştür (Şekil 3. 30).

Yarışma sadece Avrupalı tasarımcılara açık olup, iki aşamalıdır. İlk aşamada projeler dört zona ayrılarak incelenmiştir. Gönderilen 81 projenin bölgelere göre dağılımı şu şekildedir:

- Almanya ve Avusturya Bölgesi: 20 Proje
- İtalya Bölgesi: 19 Proje
- Batı Bölgesi (Fransa, İspanya, Hollanda, İngiltere): 13 Proje
- Doğu Bölgesi (Türkiye, Romanya, Polonya, Çek Cum., Slovakya, Beyaz Rusya, Macaristan, Bulgaristan, Hırvatistan): 29 Proje

Her bölgeden beş proje ikinci aşamaya layık bulunmuş; bunlar uluslararası bir jüri tarafından değerlendirilmiştir. İnsani tasarım endeksinin örnek uygulamasında, yarışmada ilk üç ödülü alan projeler ile satın alınan iki projenin, söz konusu kriterleri ne ölçüde gerçekleştirebildikleri araştırılmaktadır.

Her proje, öncelikle tasarımcısının/tasarımcılarının mimari raporu ve yarışmaya gönderilen özgün paftaları ile tanıtılmakta; ardından projenin kritiği yapılmaktadır.

Şekil 3.30. Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması Yerleşim Planı.

[illegible]

Mimari açıklama raporundan:

Gelişmiş ülkelerde toplumun çoğunluğu yaşlanmaktadır. Bu nedenle, yakın gelecekte, yaşlılar için barınma olanaklarına olan ihtiyaç da artacaktır. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda, tüm konut alanları ve yerleşimler üzerine tekrar düşünülmeli ve tasarımlar yapılmalıdır. Yaşlanmak deneyim, bilgi, olgunluk ve bilgeliği getirir. Öte yandan belli bir yaştan sonra, insanlar kendilerine bakmakta zorlanırlar. Birçok aile bu zamana kadar yaşlı üyelerine evde bakmaya çalışır. Ancak söz konusu eşikten sonra yaşlanan kişiler, bir koridorun iki yanında odaların dizili olduğu, hastaneye benzeyen bir binada izole edilir. Çoğu zaman tek fark, oda kapısı üzerinde asılı olan numardır. Kullanıcının hiçbir bireysel katkısı olmaz. Bu tip bir mekan organizasyonu, komşuluk ilişkilerini de geliştirmez ve tümünden yalıtıma yol açar.

Öneri proje, yaşlıların hem bireysel hem de sosyal ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayan mekanlar sunmaktadır. Kendi bahçeleri olan evler, güneşlenme terasları, kış bahçeleri, yürüyüş yolları ile sokaklar ve meydanlardan oluşan bir köydür bu. Genel tasarım, tamamı insan ölçeğinde olan bir grup kentsel mekan düzenlemesidir. Değişken kentsel mekanlar ve odak noktaları oryantasyonu kolaylaştırmaktadır.

Proje farklı programlar, ortamlar, kısıtlamalar ve kullanıcı istek ve ihtiyaçlarına göre maksimum esneklik, uyabilirlik ve değişiklik olanakları sunmaktadır. Doğal olarak, verilen arazi ile de tam bir uyum içindedir. Bu dokuyu kullanarak, ortama göre değişen mimari düzenlemeler geliştirmek mümkündür. Parçalı, modüler ve esnek doku, farklı iklim koşulları, arazi büyüklüğü ve programa göre adapte edilebilir.

Kentsel doku, konut kümelerinden oluşmaktadır. Sosyal, yönetim ve eğlence- dinlenme birimleri, özel zonlarda yalıtılmak yerine bu kümelere bağlanmış ve gerçek bir köyde olduğu gibi konut birimleriyle bütünleştirilmişlerdir. Bu karma yapı köyün her noktasına canlılık sağlamaktadır. Kümeler iklim koşullarına göre açık, yarı açık ya da kapalı olarak kullanılabilir olacak şekilde birbirine bağlanmaktadır. Bu modüler, değişebilir birim – küme yapısı, monoton bir konut dokusu yerine tesadüfi bir köy atmosferi yaratmaktadır [42].

Bir nolu projenin, “Yaşlılar Evi” yarışmasında birinci olması nedeni ile seçilen insani veriler odaklı kriterler bağlamında ele alınması yararlı olacaktır.

Yaya Hareketinin Yönlendirilmesi: Tasarım, kullanıcıya her yönden yaklaşımda ve kurgu içindeki dolaşım anlamında çok çeşitli olanakları sunmaktadır. Kuzeyden (ana yaklaşım yönü) güneye (göl kıyısı) ve doğudan batıya (otoparklardan ana dolaşım omurgasına doğru) çok sayıda bağlantı sağlanmakta olup kurguya bir elektrik niteliği kazandırılmaktadır.

İlişkili, Ardışık Dış Mekanlar Tanımlanması: Tasarımda birbirleri ile ilişkili, farklı kotlarda ve büyüklüklerde meydanlar, avlular, sokaklar ve bahçeler oluşturulmuş olup kurgu dış mekan açısından çok zengindir.

İhtiyaç Programının Kimlikli Alt Mekansal Unsurlara Parçalanması: Her konut kümesi bir kış bahçesi etrafında öbeklenen tek katlı gruplarda dört, çift katlı gruplarda ise yedi evden meydana gelmektedir. İhtiyaç programında başlıklar halinde verilen tüm unsurlar mekansal kurguda üç boyutlu fiziksel kimlikler olarak mekanda algılanabilmektedir. Bu da çevreye, kolay kavranabilir, insani ve çeşitlilik içeren bir genel kimlik kazandırmaktadır.

Az Katlılık – Kitlede Kademelenme: Tek ya da çift katlı, eğik çatılı ya da teraslı birimlerle kitleler hem farklılaştırılmakta hem de kademelenmektedir. Projede, yapısal kademelenmenin yanı sıra topografyadan kaynaklanan bir kademelenmeye de gidilmektedir.

Dış Mekan ve Zemindeki Hareketin Bina Dış Yüzeylerinde Devamının Sağlanması: Düşey sirkülasyon elemanları ile yapının üzerine çıkılması mümkün olmaktadır. Tek katlı birimlerin çatı teraslarına bahçelerden çıkış olanağı sağlanmaktadır. Bu sayede yapı kitlesi zemin düzlemi ile yeterli seviyede ilişki kurmaktadır.

Yapının Görsel İlişkilere Olanak Sağlaması: Genel mekanlarda (sosyal üniteler, bağlantı koridorları, iç sokaklar ve kış bahçeleri) bütünüyle şeffaf unsurlar olarak kullanıcılar arasında iletişimi güçlendirmek amacı ile ele alınmıştır.

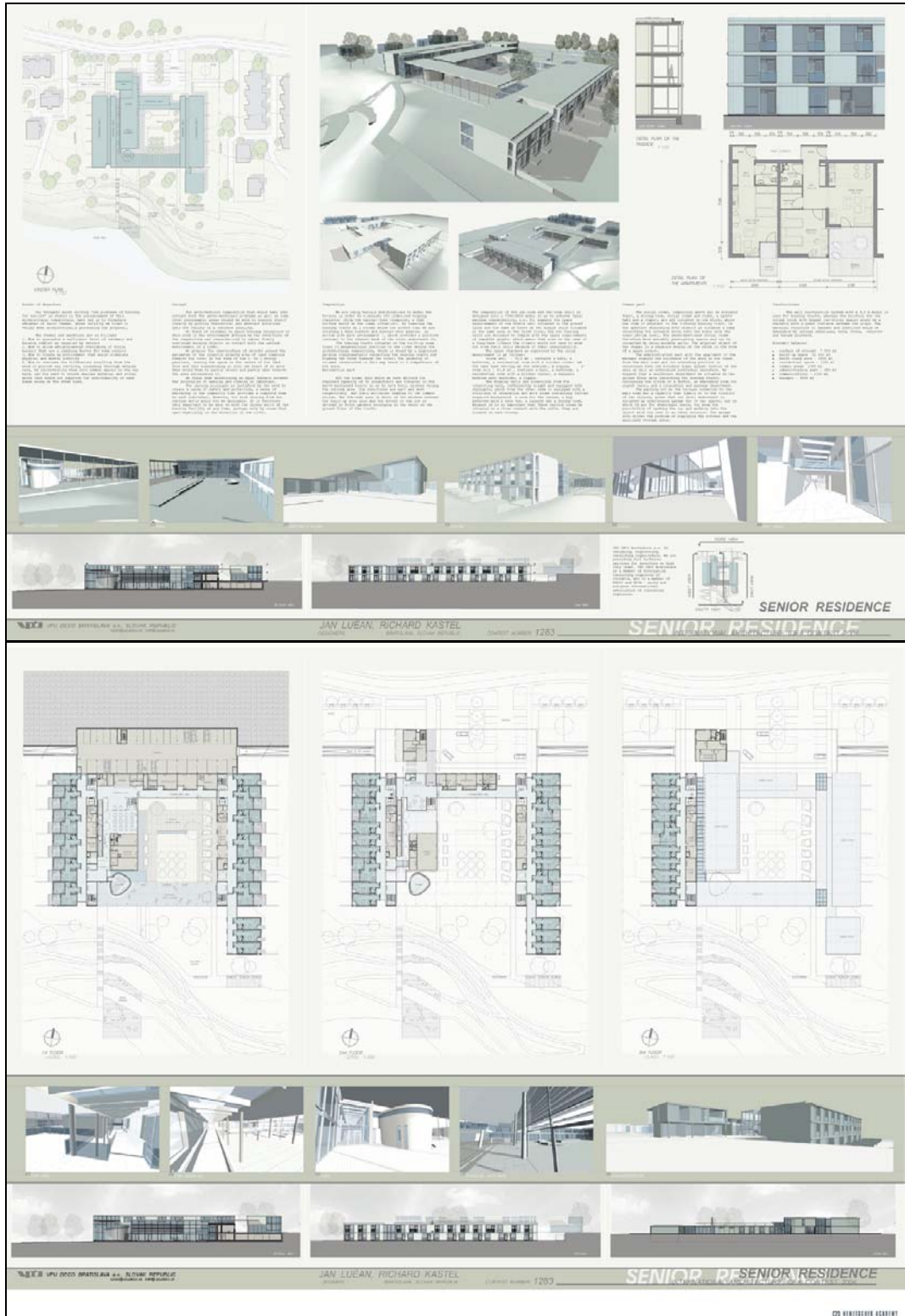
İşlevsel Çeşitlilik: Sosyal, yönetim ve eğlence birimleri konut kümelerine bağlanmakta ve konut birimleriyle bütünleşmektedir. Bu karma yapı yerleşimin her noktasına canlılık sağlamak ve bir mahalle kimliği arz etmektedir.

Katılım ve Değişime Elverişlilik: Malzeme ve renklerin değişebilirliği, bireysel mekan organizasyonu kararları (iç mekan ve bahçelerde) kullanıcı katılımını güçlendirmektedir. Ayrıca tasarım kullanıcı istek ve ihtiyaçlarına göre maksimum esneklik, uyabilirlik ve değişkenlik olanakları sağlamaktadır. Bu dokuyu kullanarak, çevre şartlarına göre değişen mimari düzenlemeler geliştirmek mümkündür.

Kültürel Sürekliliğin Sağlanması: “Zamansız” bir mimari ile köy benzeri bir yerleşimin yalınlığı ve normalliğine ulaşılmaktadır.

Doğa ve Peyzaj Unsurlarından Yararlanma ve Bütünleşme: Kurgu yeşili üreten bir doku niteliğinde olup yapılar ve bahçeler bir bütün olarak ele alınmıştır. Dış mekandaki peyzaj unsurları iç bahçelerde de kullanılarak doğal etki pekiştirilmiştir.

Proje 2: VPÚ DECO Bratislava; Bratislava / Slovakia (Şekil 3.32)

Şekil 3.32. Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; 2. Ödül.

Mimari açıklama raporundan:

Bu mimari yarışmanın duyurusunda yer alan "yaşlılar için konut sorunları" nın çözümüne ilişkin düşüncelerimiz bizi, birkaç temel kavramı formüle etmeye götürdü. Sorunlar ve çözümler şöyle sıralanıyordu:

1. Yaşlılar için gereksinim duyulan konfor ve yeterli mahremiyet düzeyini sağlamak,
2. Bazı yaşlılar için kısıtlayıcı olan toplumsal engelleri ortaya çıkıtları anda ortadan kaldırmak,
3. Fiziksel ve zihinsel etkinlikleri uyaracak çevreyi yaratmak,
4. Bir yandan ortak kullanım mekanlarında yoğunlaşan, öte yandan gereksinim duyulan, tıbbi bakım da dahil bütün hizmetleri sağlamak.

Hem yukarıda sıralanan sorunları, hem de başka sorunlu alanları kapsayan mimari düzenlemenin kuramsal ve soyut çözümleri somutluğa dönüştürerek kendini açıkça ifade edebilmesi gerekiyordu. Nesneleri nehre doğru hafif bir eğimle inen arazinin çevresinde iki üç katlı pavyonlar halinde yerleştirip, ortada bir boşluk bırakmayı, bu boşluğu kısmen açılacak, kısmen kapanacak bir merkeze dönüştürmeyi önerdik.

Açıklık ve kapalılık dengesinin korunmasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Kapalılık ilkesi; güven ve korunma duygusu, her bireye kendini evinde hissettiren topluluğa ait olma duygusu gereksiniminden yola çıkmaktadır. Ancak dış dünyadan çok fazla kopuş arzulanmadığından yerleşimi özellikle nehir yönünde, yalnızca manzaraya olsa da dışa açmak çok önemlidir. Arazinin eğimli yapısını biçimlendirmek için .konut yapılan alanı yol kotundan bir kat aşağıya çekmeyi düşündük. Böylece düz bir yüzey ve engelsiz bir düzlük elde edilip aşağıdaki nehrin dik kıyısıyla zıtlık oluşturan bir atriyum ve park düzenlemesi yaratılmıştır. Nehre dik bir çizgi halinde yerleştirilen ve nehir manzarasını çerçeveleyen pergolalarla birbirine bağlanan konut alanları mimari kompozisyonu belirlemektedir. Bu yolla inşa edilen hacimlerin geometrisi formun masifliğini sağlarlar [42].

Yaklaşım bir merkez oluşturma çerçevesince başarılı olmasına rağmen, yaşama birimlerinin koridor üzerinde düzenlenmesi, beraberinde monotonluğu getirmektedir. Sosyal alanların yaygın olması ve çeşitli şekillerde biçimlenmesi projenin başarılı yönlerindendir. Proje, çevresine kapalı bir yerleşim olmasına rağmen sadeliği ve peyzajı merkezinde kurması olumludur; kullanılan malzemeler ile biçimsel ve işlevsel çeşitliliği sağlamaktadır.

Her konut biriminin burada yaşayanlar tarafından düzenlenebilmesi, kullanıcı katılımını desteklemesi ile birlikte dinamik bir yaşam tarzı oluşturmaktadır. Yaşama birimleri dışında oluşturulan sosyal alanlar güçlü bir iletişim ortamı sağlamaktadır.

Mimari açıklama raporundan:

Bir biyoiklimsel cadde: Projenin ana düşüncesi, nesneler arasında köprü gibi etki bırakabilecek bir tampon ve biyoiklimsel caddeden oluşur. Dışarıda yer alan güneş kolektörlerinin oluşturduğu ayarlanabilen koruma kabuğu bütün yıl boyunca mikro iklimlendirme olanağı yaratır.

Bütün yaşayanlar için fiziksel bir bağlantı: Meydan düzenlemesi, mevcut yapılaşmış mahallede oturanlarla yaşlılar evinde yaşayanlar arasındaki sosyal ve kentsel bağlantıyı, ilişkiyi kolaylaştırır. Böylece oluşturulan mekansal kılıf, oturanların refahı için gerekli ve herkese açık hizmetleri (kütüphane, 10- kanta, kaplıca tesisi, buluşma yeri, kuaför salonu, atölyeler, spor salonu, ilkyardım, toplu yaşama mekanları...) içinde barındırır. Bu çift taraflı doğu – batı ana aksı, geçici tesislerin; örneğin, pazar ve kültürel etkinliklerin (resim ve heykel sergileri, tiyatro gösterileri, konserler, kabare akşamları) açılmasına olanak sağlar.

Projede konutlara özen gösterilmiştir: Batı cephesinde manzara ve güneşlenme ayrıcalığı, güney cephede ölçülü manzara,

Ahşaptan yapılmış, ayarlanabilen güneş koruyucular,

Yeşil tesis ile uyum içinde, her yanı çevreleyen korunmuş teraslar,

Oturanların isteklerine uygun olarak değiştirilebilen (modüler) konut tipleri,

Bahçeden caddeye kadar toplu yaşama ve dinlenme mekanlarının saydam olarak düzenlenmesi,

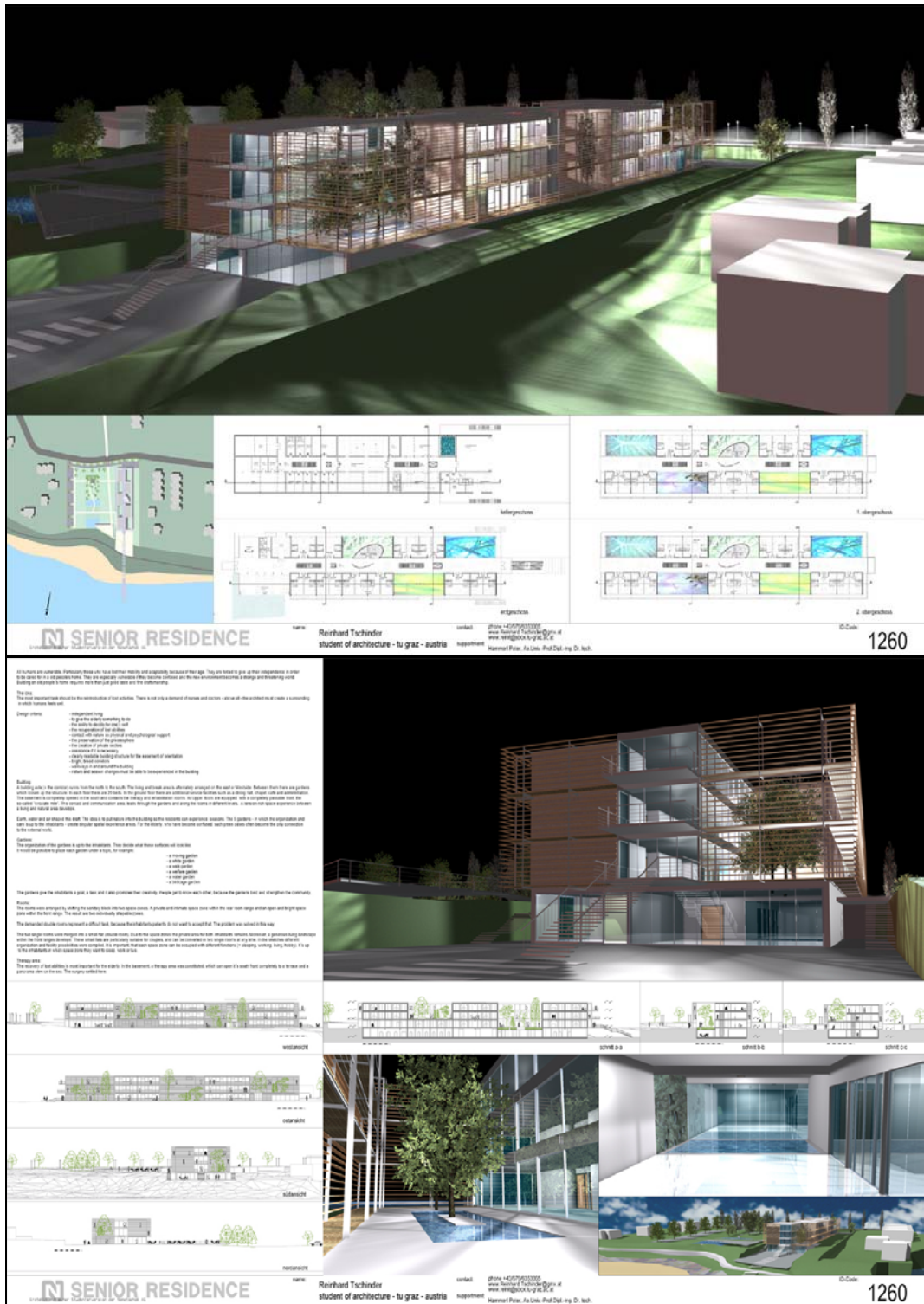
Bu projede, emekli insanların yaşama koşullarının basitçe düzenlenmesine çaba harcanmıştır [42].

Tasarımın “bir sokak oluşturma” fikri yapısal ve biçimsel çeşitliliği beraberinde getirmektedir. Sokak içindeki, birbirlerini takip eden sosyal alanlar, mekanın sürekli canlı kalmasını sağlamaktadır. Ancak, konut birimleri ile sosyal alanların birbirinden bağımsız olarak düşünülmesi çeşitliliği azaltmaktadır.

Konut birimlerinin kendi içlerindeki esnekliği kullanıcı katılımını güçlendirmektedir. Bu sayede kullanıcılar belirli zorunluluklar içinde kalmadan yaşamlarını istedikleri gibi belirleyebilmektedir.

Malzeme çeşitliği, yapının görsel zenginliğini arttırmaktadır. Ancak peyzajın tamamen tasarımın dışında şekillendirilmesi, yapının doğa ile bütünleşmesini zayıflatmaktadır.

Proje 4: Tschinder Reinhard; Graz / Avusturya (Şekil 3.34)

Şekil 3.34. Yaşlılar Evi Mimari ProjeYarışması; Finalist.

Mimari açıklama raporundan:

Üç katlı bina arazinin doğu kısmında yer alacaktır. Böylece güneybatıda yürüyüş yollarıyla sınırlanan büyük bir park oluşacak ve bu da kuzeydeki ikinci bir parkla birleşecektir. Teraslar, su ve ağaçlar altındaki gölgeli alanlar parkta sıkça kullanılan elemanlardır. Otopark arazinin batısında düşünülmüştür; böylece yaşayanların trafiğin gürültüsünden mümkün olduğunca az etkilenmeleri mümkün olacaktır.

Tüm odalar doğu-batı doğrultusunda dizilmiştir ve hepsinin deniz manzarası vardır. Odaların hepsi aynıdır ve yazın daha uzun süre serin kalmaktadırlar. Bağımsızlığın kaybedilmesi ve diğerlerinin yardımına muhtaç olma muhtemelen bir yaşlının en büyük sorunudur. En önemli hedef kaybedilen aktivitelerin yeniden kazandırılmasıdır. Sadece doktor ya da hemşirelere ihtiyaç yoktur; mimar insanların kendilerini iyi hissedebilecekleri bir ortam yaratmalıdır. İnsanların sadece ölümü bekledikleri bakım istasyonları ve hastaneler yapmaktan vazgeçmelidir. Yaşlılar da tıpkı gençler gibi yaşamak ister ancak zamanla ihtiyaçları artar. Bu ihtiyaçları karşılayabilecek bir yaşam biçimi aranır. Tasarım İlkeleri

- bağımsız yaşam
- yaşlılara yapabilecekleri birşeyler sunmak
- insanın kendisi hakkında karar verebilmesini sağlamak
- kaybedilmiş becerilerin yeniden kazandırılması
- fiziksel ve psikolojik destek olarak doğa ile iletişim
- özel mesafenin korunması
- özel alanlar yaratılması
- gerekli olduğu takdirde yardım
- oryantasyon kolaylığı için açıkça okunabilir yapı
- aydınlık ve geniş koridorlar
- bina içinde ve çevresinde yürüyüş yolları
- doğa ve mevsim değişimlerinin bina içinde algılanabilmesi [42]

Tasarım birbirini takip eden açık ve kapalı alanların bir araya gelmesi ile çeşitlilik kazanmakta; ancak bunun tek bir doğrultuda olması, tek düzeliği bereberinde getirmektedir. Peyzajın yapı içine sokulması, doğa ile bütünleşmede başarılı bir yaklaşımdır.

İhtiyaç programında yer alan sosyal fonksiyonların da aynı kitle içinde çözümünü yapının kolay algılanabilirliğini ortadan kaldırmakta ve birbirine benzeyen bir dizi mekanlar oluşturmaktadır.

SENIOR RESIDENCE

Die Senior Residence ist ein Wohnkomplex für Senioren, der aus mehreren Gebäuden besteht, die in einer Reihe angeordnet sind. Die Gebäude sind in einer Reihe angeordnet und haben eine Länge von ca. 100 Metern. Die Gebäude sind in einer Reihe angeordnet und haben eine Länge von ca. 100 Metern. Die Gebäude sind in einer Reihe angeordnet und haben eine Länge von ca. 100 Metern.

SENIOR RESIDENCE

56

Mimari açıklama raporundan:

Pekçok insan bir yaşlılar evinde yaşamak zorunda kalmanın düşüncesinden bile korkar. Eviniz tek bir odaya indirgenir ve ortam bir hastaneye -ya da en iyi durumda bir otele- benzer. Uzun koridorlar üzerindeki odalar ve kantine benzeyen büyük bir yemek salonunda yenilen yemekler de bu izlenimi arttırır. Her yanda yabancı kokular ve sesler vardır. Ancak sağladığı güvenli ortam ve bir yere ait olma duygusu yaşlılar için yine de çekicidir. Ayrıca insanlar bir topluluk içinde yaşar ve benzer ilgileri olan diğer insanlarla tanışır. Üstelik bir yaşlılar evinin konumu ve çevresi bakıma ihtiyaç duyan insanlara yürüyüş ya da küçük bir gezinti yapma olanağı sunar. Bunlardan ne gibi temel düşüncelere ulaşılabilir ?

- Kullanıcılar bağımsız bir yaşam sürmeye devam edebilmelidirler
- Evde olma hissi önemli bir ilke olmalıdır
- Kullanıcılar yaşlılar evini dış dünyadan soyutlanmış bir yer olarak görmemelidir
- Bakım hizmetleri mümkün olduğunca göze çarpmayacak şekilde düzenlenmelidir
- Bireysel konutlar ve bunlara ulaşım kişilerin kendi yaşamlarına ilişkin isteklerini yansıtmalıdır
- Enstitü hem yapım hem de yönetim açısından tamamen ekonomik olmalıdır

Bu temel düşünceler bir yaşlılar evi tasarımında nasıl birleştirilebilir?

- Özel konut birimlerine mümkün olduğunca çabuk ulaşılmakta ve yaşayanların denetlenen bir giriş holünden geçmeleri gerekmemektedir.Özel alanlar mahremiyet duygusu yaratmaktadır.
- Birkaç tekil binadan oluşan enstitünün tümü aşinalık hissi uyandırmaktadır. Bir hastaneyi ya da oteli anımsatan mekanlardan kaçınılmıştır.
- Binalar kapalı bir parkla çevrelenmemiş, bir meydan etrafında düzenlenmiştir. Konumu ve içerdiği işlevler (restoran, şapel) nedeniyle bu meydan ziyaretçileri de cezbetmektedir.
- Sağlık merkezinin merkezi konumu ve enstitünün basit yapısı yoğun bakım imkanı sunmaktadır. Konut birimlerinin boyutları bakım aletleri, kıyafetler, yürüteç ya da tekerlekli sandalyelerin gözden uzak bir şekilde saklanabilmelerine olanak sağlamaktadır.
- Binanın yapısı kullanıcıların bir toplum içinde yaşadıkları hissini uyandırmaktadır. Konutlar geniştir ve normal bir dairenin her mekanına sahiptir.
- Pekçok insan birlikte yaşadığı zaman, herkesin mahremiyetini sağlamak önemlidir. Ana ilke insanların istediklerinde rahat bir ortamda bir araya gelmelerini sağlamaktır [42].

Tasarım tek bir kütle içinde tüm sosyal alanları çözmekte ve peyzajı yapının dışında bir park gibi tasarlayıp yapı ile sadece görsel ilişki kurmaktadır. Yapının dış mekanları destekleyecek şekilde düzenlenmesine karşın, ihtiyaç programının mekansal alt kimliklerden uzak bir yaklaşım sergilemesi, kullanıcının algısını güçleştirmektedir. Yapı, simgesellikten uzak, birebir çevresini taklit eden bir yaklaşım içindedir.

İNSANİ TASARIM ENDEKSİ	P1	P2	P3	P4	P5
Yaya hareketlerinin yönlendirilmesi	4	2	4	3	0
İlişkili, Ardışık Dış Mekanlar Tanımlanması	4	1	3	2	0
İhtiyaç Programının Kimlikli Alt Mekansal Unsurlara Parçalanması	4	3	3	1	0
Az Katlılık – Kitlede Kademelenme	4	2	3	1	1
Dış Mekan Ve Zemindeki Hareketin Bina Dış Yüzeylerinde Devamının Sağlanması	2	3	2	3	1
Yapının Görsel İlişkilere Olanak Sağlaması	3	3	1	2	2
İşlevsel Çeşitlilik	4	3	3	2	2
Katılım ve Değişime Elverişlilik	4	2	2	2	0
Kültürel Sürekliliğin Sağlanması	4	2	3	2	1
Doğa Ve Peyzaj Unsurlarından Yararlanma ve Bütünleşme	4	2	0	3	2
TOPLAM	37	23	24	21	9

Değerlendirme

0	1	2	3	4
çok zayıf	yetersiz	yeterli	iyi	çok iyi

Şekil 3.36. İnsani Tasarım Endeksi.

4 SONUÇ

Toplumun gelişimini destekleyici ve güçlendirici bir çevrenin oluşmasında, mimari ve şehircilik uygulamalarının bilinçli ve duyarlı biçimlenmesinin olumlu katkısı yadsınamaz. Mekanların bütüncül olması, çeşitlilik yoluyla algının zenginleştirilmesi, işlevsiz mekanların engellenmesi, kullanıcıda güvenlik ve sahiplenme duyguları uyandırması temel prensipler olarak düşünülebilir. Ayrıca, tasarımlar, kentsel çevrenin uzun süreli varlığının bilincinde olarak, kentin değişen düzeni ve sürdürülebilirlik; ve bu çerçevede, uygun olan çevrelerde kendi kendine yeterliliğe katkıda bulunacak çözüm arayışları dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Böyle bir süreç sonucunda yaratılan binalar monoton değil, alışılmışın dışında, çeşitlilik barındıran binalar olarak karşımıza çıkar.

Söz konusu hedeflere ulaşmaya çalışılırken, yerel - toplumsal - kültürel dinamikler dikkate alınmalı; potansiyel kullanıcıların düşünce ve beklentilerinin, yaşama alanlarının yerleşim ve düzenlemeleriyle ilgili kararlarda etkili olması sağlanmalıdır. Ancak yeni uygulamaların çoğunda rastlanan mekansal ve çevresel düzenlemelerin beklenen kullanımı ve topluluk etkileşimini oluşturamadığı görülmektedir.

Tezde, insana ilişkin fiziksel, psikolojik ve sosyolojik özellikler incelenmiş; bu doğrultuda Velioğlu' nun "mekansal tasarım cümleleri" parçalanıp, yeniden oluşturularak insanın sosyal bir varlık olarak gelişimini ve toplumsal ilişkilerini destekleyen, ölçeği ve biçimlenişi ile insanı ezmeyen bir tasarım anlayışını ortaya koyan kriterler belirlenmiştir. Kriterler her türlü çevre ve ihtiyaç programı ile beraber kullanılabilirlik özelliğine sahip ve tüm mimari akım ve üslaplardan bağımsızdır. Projeler, ortaya konan insani tasarım endeksinde değerlendirilerek sürekli "geribeslemelerle" tasarımın geliştirilmesi sağlanabilir.

"İnsana İlişkin Veriler Işığında Mimari Tasarım" lar gerçekleştirmek isteyen mimar için bu kriterler bir kılavuz olarak düşünülebilir. Ancak tasarıma yön verecek "kriterler demeti" oluşturulurken dikkat edilmesi gereken, her durumun kendine özel koşulları olduğunun anlaşılması ve kriterlerin "zorlayıcı" değil "yönlendirici" olduklarının unutulmamasıdır.

KAYNAKLAR

- [1] **Maslow, A.**, 1954, "Motivation and Personality", Harper & Row Press, New York.
- [2] **Alexander, C.**, 1977, "A Pattern Language", s. 81, New York Oxford University Press, New York.
- [3] **Jacobs, R., L.**, 1987, "Human Performance Technology: A Systems-Based Field For The Training And Development Profession", Information Series No. 326, Columbus: Eric Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education, The National Center for Research in Vocational Education, The Ohio State University, Amerika.
- [4] **Uygun, O.**, 2001, "Ulusüstü Siyasal Birlikler ve Küreselleşme", "Küreselleşme ve Ulus-Devlet", ss. 151-178, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, İstanbul.
- [5] **Uygun, O.**, 2001, "Küreselleşme ve Özgürlük", ss.91-104, Felsefe Tartışmaları 28, İstanbul.
- [6] **Webber, M.**, 1964, "The Urban Place And The Non-place Urban Realm", In Webber, M. et al. Explorations in Urban Structure, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- [7] **Mitchell, W., J.**, 1995, "The City of Bits", The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- [8] **Cooper, M., C., Sarkissian, W.**, 1986, "Housing as if People Mattered", s. 3, University of California Press, Berkeley.
- [9] **Velioğlu, S.**, 1999, "Bir Tasarım Öğretimi Modeli", Mimarlık, sayı 287, s. 46, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [10] **Velioğlu, S.**, 1978, "Akıl Hastası ve Sanatçı", Yaşam Yayınları, İstanbul.
- [11] **Ittelson, W., H.**, 1973, "Environmental Perception and Contemporary Perceptual Theory", Environment and Cognition, Seminar Press, New York.
- [12] **Proshansky, H.**, 1974, "Environmental Psychology and Design Profession", Designing for Human Behavior, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc, Pennsylvania.
- [13] **Oral, A.**, <http://ali-oral.balikesir.edu.tr/ergonomi>.
- [14] **Munro, A., Welen, P., Wilson, A.**, 2001, "Interaction Archetypes", Ist Basic Research Project, Fet Disappearing Computer, Commission of European Communities.

- [15] **Cüceloğlu, D.**, 1997, “İnsan Ve Davranışı”, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- [16] **Hall, E., T.**, 1966, “The Hidden Dimensions”, Anchor Books Edition, New York.
- [17] **Spreiregen, P., D.**, 1965, “The Architecture of Towns and Cities”, Mc Graw – Hill Company, New York.
- [18] **Gehl, J.**, 1987, “Life Between Buildings”, Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- [19] **Lynch, K.**, 1962, “Site Planing”, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- [20] **Gehl, I.**, 1971, “Bo – Miljo (Living Environment – Psychological Aspects of Housing), Danish Building Research Institute, Report 71, Copenhagen: Teknisk Forlag.
- [21] **Lynch, K.**, 1980, “Managing The Sense of a Region”, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- [22] **Conaway, A.**, 2000, “Careers in Environmental Psychology”, Senior Seminar in Psychology, West Chester University, Philadelphia.
- [23] **Erkman, U.**, 1982, “Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak; Çevre Analizi”, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul.
- [24] **Burnetteh, L.**, 1974, “Fundemental Processes of Environmental Behaviour”, Designing for Human Behavior, ss. 83, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc, Pennsylvania.
- [25] **Worchel, S., Yohai, S. M. L.**, 1979, “The Role Of Attribution İn Experience Of Crowding”, Journal Of Experimental, Social Psychology.
- [26] **Norberg, C., Schulz**, 1971, “Existence, Space and Architecture”, Studio Vista, London.
- [27] **Sitte, C.**, 1965, “City Planing Acording To The Artistic Principles”, Random House, New York.
- [28] **Essex Country Council**, “A Design Guide For Residential Areas”.
- [29] **Cullen, G.**, 1961, “Townscape”, The Architectural Press, London.
- [30] **Newman, O.**, 1973, “Defensible Space”, Collier Books, Books Mac Millan Publishing Co., Inc., New York.
- [31] **Kaplan, S.**, 1973, “Cognitive Maps, Human Needs and The Designed Environment”, Environmental Design Research, Vol. 1, W.F.E. Preise, Stroudsberg Pa: Downen, Hutchinson, Ross.
- [32] **Oktay, D.**, 1991, “Konumlandırma Ve Mekansal Biçimlendirmenin Konut Alanlarının Sosyo – Dinamiğine Etkileri”, Yapı, Sayı 115, İstanbul.
- [33] **Sommer, R.**, 1960, “Personal Space”, Canadian Architect, February, 76-80.

- [34] Hall, E., T., 1976, "The Anthropology of Space: An Organizing Model", Environmental Psychology 2nd Edition, New York.
- [35] De Young, R., 1999, "Environmental Psychology", "In D. E. Alexander and R. W. Fairbridge [Eds.]", Encyclopedia of Environmental Science, MA: Kluwer Academic Publishers, Hingham, Massachusetts, London, England.
- [36] Velioğlu, S., 1990, "Dış Mekan Yaşantısına Bağlı Olarak Mimari Ölçekteki Fiziksel Biçimlenişi Değerlendirmeye Yönelik Bir Model", s. 20-30, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [37] Velioğlu, S., 1996, " Hareketin, Mekanın ve Kullanımın Organizasyonu", Mimarlık, Sayı 270, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [38] Dominique, G., M., 1997, Behnisch & Partners "50 Years of Architecture", Academy Editions, A Division of John Wiley & Sons, Chichester.
- [39] Akın, Ö., Esin, N., Uluoğlu, B., 1996, "Quality of Architectural Service in the Project Management Process", Vol.13, No1, Project Management Issue of JAPR, Chief Ed. Andrew Seidel, Design Management Special Issue Editor Ömer Akın, İstanbul.
- [40] Davey, P., 1983, Ralph Erskine "Library, Stockholm University", The Architectural Review, Sayı 1038, The Architectural Press Ltd., UK.
- [41] Piano, R., <http://www.rpbw.com>.
- [42] <http://www.nemetschek-academy.com>.

ÖZGEÇMİŞ

1977’ de İstanbul’ da doğan Mustafa Orkun ÖZÜER orta öğrenimini Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesi’ nde yaptı. 1995 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’ nde yüksek eğitime başladı ve 2000 yılında mezun oldu. Aynı yıl İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Bina Bilgisi programında yüksek lisans eğitimine başladı.

Yüksek lisans dönemi boyunca girdiği mimari proje yarışmalarında iki kez birincilik ödülü kazanmıştır:

- Nemetschek Academy “Yaşlılar Evi” yarışması 1. Ödülü (S. VELİOĞLU ve Y. DEMİR ile birlikte)
- Türkiye Noterler Birliği Merkez Binası ve Kültürel ve Sosyal Tesisleri Ulusal Mimari Proje Yarışması 1. Ödülü (S. VELİOĞLU, U. İYİGÜN, M. AKSU ile birlikte)